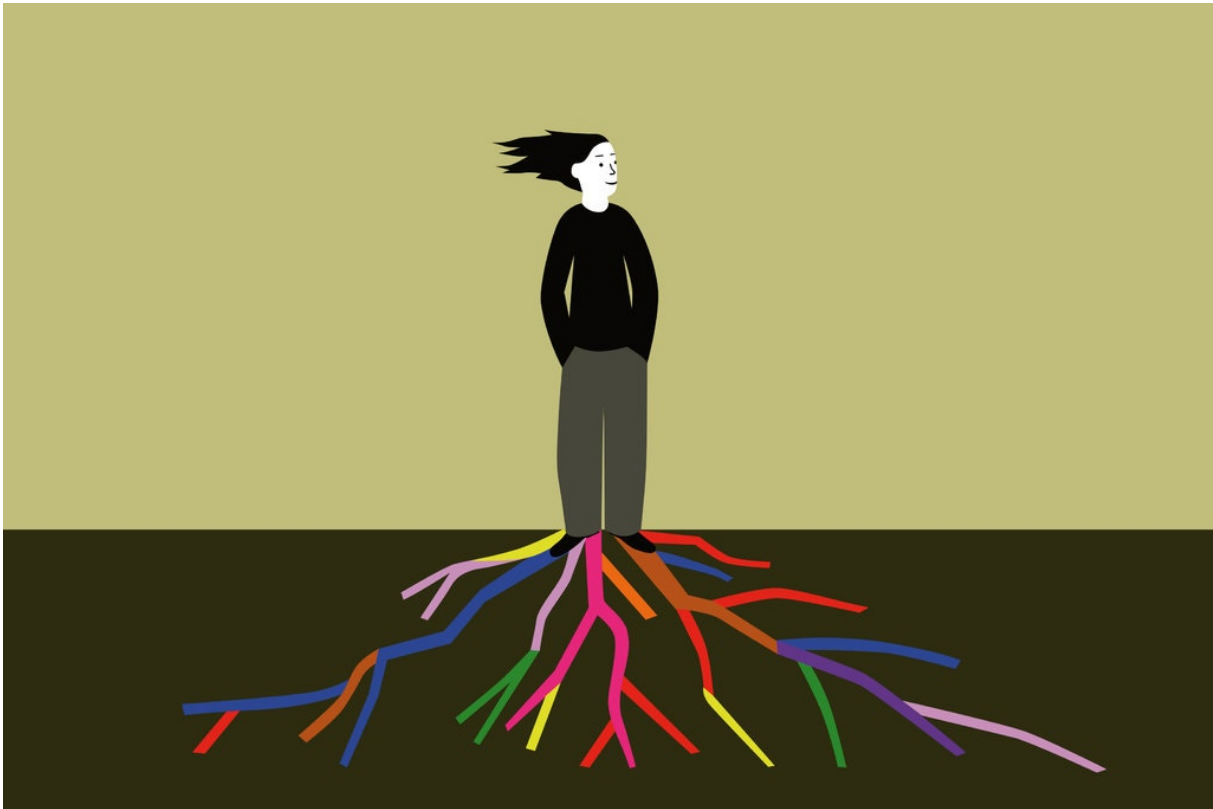

Masteropgave

Psykisk sundhedsfremme (Mental Health Care)

Maj 2021

Socialrådgiveres erfaringer med brug af resiliensbegrebet i arbejdet med udsatte unge

(Billede 1: Monika Aichele, juni 2020)

Kandidatnavn: Emilie Husum

Emnekode: MAPSD5900

Antal studiepoint: 30 stp.

Fakultet for helsevitenskap

Forord

Denne masteropgave udgør 30 studiepoint og er udført i Danmark, da jeg siden efteråret 2020 har været bosiddende i København. Indsamling af mit empiriske materiale har således også fundet sted i Danmark.

Da det fremgår af retningslinjerne, at der skal foreligge et sammendrag på engelsk og ét på norsk, har jeg naturligvis efterkommet dette, men den resterende opgave er på dansk.

Jeg vil gerne takke Marit Aalen, som har været min vejleder i forbindelse med nærværende opgave. Samtidig vil jeg gerne takke min nærmeste familie for at have givet mig tid og plads til at skrive opgaven og ikke mindst til alle de indledende processer, som følger med.

Der er og har været mange følelser forbundet med udarbejdelsen af denne masteropgave. Af alle følelser er stoltheden over at have færdiggjort den mest fremtrædende, da jeg sideløbende med opgaven har måttet passe mit fuldtidsarbejde og være mor for min lille søn. Det er gået op for mig, hvor meget man kan få udført med god vilje og naturligvis også et ønske om at dygtiggøre sig og udvide sit vidensfelt.

Selvom det har været hårdt, ville jeg ikke have været denne proces foruden, og den har kun forstærket mit ønske om at videreuddanne mig yderligere, når tiden er inde til det.

Emilie Husum

København, maj 2021

Abstract

Title: Social Workers' Experiences with the Concept of Resilience in Working with Vulnerable Young People

Key words: *resilience, social workers, experience, vulnerable, young people*

The following master thesis investigates social workers' experiences with using the concept of resilience in working with vulnerable young people.

The construction of this master thesis is inspired by the hermeneutical and phenomenological science method. The data is based on interviews with four social workers who have at least three years of experience and who presently work with vulnerable young people.

The analysis is divided into four parts. The first two parts look into how resilience is conceptualized by the social workers, their experiences with the concept and to what extent they use the concept in their work. The third part investigates which factors are essential in the development of resilience and if/how the social workers are able to contribute to this. The last part focuses on the social workers' hopes regarding future use of the concept.

The master thesis concludes that the social workers interviewed experience difficulty with conceptualizing resilience, but the descriptions of their experiences reveal that they know more about the concept than they themselves are aware of. In other words, the social workers have quite a lot of experience with resilience in working with vulnerable young people, but they do not make particular use of the term. In continuation of this, the social workers do not seem convinced that they can promote resilience.

Finally, it is concluded that the social workers interviewed are not fully clear about their future wishes on using the term, but they express having a great desire to meet the young people where they are and, as far as possible, take as their starting point the young person's wishes for his or her own future. At the same time there seems to be a tendency amongst the social workers in wanting to dissociate from only focusing on risk factors.

After the conclusion the master thesis brings forward two subjects in relation to resilience for further reflection.

Sammendrag

Tittel: Sosionomers erfaringer med bruk av resiliensbegrepet i jobben med sårbare ungdommer

Nøkkelord: *resiliens, sosialarbeidere, erfaring, sårbar, ungdom*

Følgende masteroppgave undersøker sosionomers erfaringer med bruk av resiliensbegrepet i jobben med sårbare ungdommer.

Konstruksjonen av denne masteroppgaven er inspirert av den hermeneutiske og fenomenologiske vitenskapelige metoden. Dataene er basert på intervjuer med fire sosionomer som har minst tre års erfaring og som for tiden jobber med sårbare ungdommer.

Analysen er delt inn i fire deler. De to første delene ser på hvordan motstandskraft blir definert av sosionomer, deres erfaringer med konseptet og i hvilken grad de bruker konseptet i arbeidet sitt. Den tredje delen undersøker hvilke faktorer som er essensielle i utviklingen av resiliens og om / hvordan sosionomene er i stand til å bidra til dette. Den siste delen fokuserer på sosialarbeidernes håp om fremtidig bruk av konseptet.

Masteroppgaven konkluderer med at sosionomene som er intervjuet, opplever vanskeligheter med å definere resiliens, men fortellingene deres om erfaringene de har hatt avslører at de vet mer om begrepet enn de selv er klar over. Sosionomene har med andre ord ganske mye erfaring med resiliens i jobben med sårbare ungdommer, men de bruker som utgangspunkt ikke begrepet. I forlengelse av dette er sosionomene ikke overbeviste om, at de kan fremme resiliensen hos ungdommene.

Til slutt konkluderes det med at sosionomene som er intervjuet ikke er helt klare på deres fremtidige ønsker om å bruke begrepet, men de uttrykker et stort ønske om å møte de unge mennesker der de er, og så langt det er mulig ta utgangspunkt i den unges ønsker for egen fremtid. Samtidig ser det ut til å være en tendens blant sosionomene til å ta avstand fra å bare fokusere på risikofaktorer.

Etter avslutningen fører masteroppgaven frem to emner i forhold til resiliens for videre refleksjon.

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	7
1.1 Problemformulering.....	8
1.2 Afgrænsning.....	8
1.3 Projektkonstruktion.....	8
1.4 Litteratursøgning.....	9
1.5 Begrebsafklaring.....	10
2. Forskning	12
3. Videnskabsteori	13
3.1 Hermeneutik.....	13
3.2 Fænomenologi.....	14
4. Metode	15
4.1 Kvalitativ metode.....	15
4.2 Kvalitativt interview.....	16
4.3 Informanter.....	17
4.4 Interviewguide.....	19
4.5 Transskribering.....	19
4.6 Undersøgelsens kvalitet.....	20
4.7 Analysestrategi.....	21
4.8 Ethiske vurderinger.....	21
5. Teori	23
5.1 Resiliensbegrebet.....	23
5.2 Salutogenese og oplevelse af sammenhæng.....	24
5.3 Individuelle beskyttelsesfaktorer.....	26
5.3.1. Selvværd og mestring.....	27
5.3.2. Vigtigheden af gode relationer og hjælpesøgende adfærd.....	27
5.4 Risikofaktorer.....	28
5.5 Udsatte unge.....	28

6. Analyse	29
6.1 Analysedel 1	29
Delkonklusion.....	33
6.2 Analysedel 2.....	34
Delkonklusion.....	38
6.3 Analysedel 3.....	38
Delkonklusion.....	42
6.4 Analysedel 4.....	42
Delkonklusion.....	44
7. Konklusion	44
8. Perspektivering	46
9. Litteraturliste	47
10. Bilagsoversigt	50
10.1 Godkendt ansøgning fra NSD.....	50
10.2 Interviewguide.....	51
10.3 Underskrevet vejlederaftale.....	52
10.4 Dokumentation på vejledning.....	53

Indledning

Hvad er det, som gør, at nogle mennesker klarer sig godt til trods for belastende omstændigheder? Dette spørgsmål stillede min tidligere underviser på socialrådgiveruddannelsen i København ved en forelæsning, hvor jeg ellers sad lidt i mine egne tanker. Spørgsmålet fangede umiddelbart min opmærksomhed, og det var således her, at jeg stiftede bekendtskab med resiliensbegrebet for første gang. Samtlige studerende i klassen blev, ligesom jeg, helt paf over spørgsmålet, og først efter et par minutter begyndte enkelte forsigtigt at komme med deres bud. Mine medstuderendes reaktion på spørgsmålet afslørede med det samme, hvor vanskeligt et spørgsmål det er at svare på, og at der ikke kun findes ét rigtigt svar. Siden dengang har min interesse for resiliensbegrebet vokset, og jeg reflekteret, undret mig og til og med grublet over, hvad dette begreb indeholder.

På nuværende tidspunkt arbejder jeg med unge i alderen 18-30 år, som af forskellige årsager har brug for hjælp til at komme i uddannelse eller arbejde. Mange af de unges udfordringer bærer præg af komplekse sociale problemstillinger, som allerede er opstået i den tidlige barndom. Til trods for dette er der en stor del af dem, som efter omstændighederne har klaret sig godt. Dette synes jeg er utroligt spændende og inspirerende og i den grad værd for socialrådgivere og andre faggrupper at fokusere på. I mine snart otte års virke som socialrådgiver har jeg arbejdet på op til flere arbejdspladser, i Danmark såvel som i Norge, men jeg har ikke på nogen af disse arbejdspladser oplevet, at resiliens er et begreb, som er blevet fokuseret på eller anvendt i faglig sammenhæng. Der kommer til og med en rød streg under ordet, når man skriver det i Word, hvilket på sin vis også siger lidt om brugen af begrebet eller mangel på samme. Med udgangspunkt i dette ønsker jeg at undersøge, om andre socialrådgivere har gjort sig samme erfaringer og se nærmere på, hvorfor det eventuelt forholder sig sådan.

Helt overordnet set fokuserer jeg i denne opgave på resiliensbegrebet, socialrådgivere og udsatte unge og ikke mindst samspillet herimellem. Jeg har lagt særlig vægt på, hvordan begrebet forstås, i hvilket omfang det anvendes i, og om socialrådgiveren kan fremme den unges resiliens.

Opgaven vil forhåbentlig bidrage til at kaste lys over brugen af resiliensbegrebet og inspirere til et øget fokus på begrebet, særligt indenfor mit fagfelt.

1.1 Problemformulering

Hvilke erfaringer har socialrådgivere, som arbejder med udsatte unge, med brug af resiliensbegrebet?

Forskningsspørgsmål:

1. Hvordan forstås resiliensbegrebet?
2. Hvor stor erfaring har socialrådgiverne med brug af begrebet, og i hvilket omfang anvendes det?
3. Hvilke faktorer spiller ind, hvis en ung skal udvikle resiliens, og kan socialrådgiveren fremme den unges resiliens?
4. Hvilke ønsker har socialrådgiverne i forhold til fremtidig brug af begrebet?

1.2 Afgrænsning

Resiliensbegrebet anvendes i forskellige sammenhænge og indenfor flere faggrupper, så ved den indledende fase i opgaveprocessen besluttede jeg mig for at afgrænse det, jeg ønskede at undersøge mest muligt, så mit valg af emne ikke blev for bredt.

Jeg har først og fremmest valgt at tage udgangspunkt i socialrådgiverperspektivet, da jeg selv er uddannet socialrådgiver, og da det derfor fremstår indlysende for mig at blive klogere på brug af resiliensbegrebet indenfor mit eget fagfelt. Samtidig har jeg antaget, at min faggruppe kender til begrebet, og at jeg ved kvalitative interviews med socialrådgivere højst sandsynligt ville kunne få fyldestgørende svar vedrørende brug af resiliensbegrebet.

Jeg valgte at afgrænse målgruppen yderligere til socialrådgivere, som arbejder med udsatte unge, da jeg forestiller mig, at resiliensbegrebet i højere grad anvendes af socialrådgivere, som arbejder med netop denne målgruppe. I metodeafsnittet kommer jeg nærmere ind på valg af målgruppe og informanter.

1.3 Projektkonstruktion

For at give læseren den bedst mulige helhedsforståelse har jeg valgt at skrive min masteropgave ud fra en systematisk fremgangsmåde.

Indledningsvist har jeg redegjort for de overvejelser, jeg har gjort mig forud for opgaven, og jeg har afgrænset min problemformulering samt defineret centrale begreber, som løbende anvendes i opgaven.

Nærværende afsnit vil blive efterfulgt af et afsnit, hvor jeg ganske kort og helt overordnet

kaster et historisk blik på den forskning, som er blevet gjort i forhold til resiliensbegrebet. Dette vil i min optik give læseren et overblik over den forskningsmæssige interesse, der har været for begrebet.

Herefter vil jeg gennemgå det videnskabsteoretiske og metodiske grundlag, som jeg har valgt at tage afsæt i, og jeg vil herunder argumentere for valg af type interview, rekruttering af informanter med videre. Det metodiske afsnit afløses af en teoretisk gennemgang, og herefter begynder selve analysen. Analysen er opdelt i fire dele, som tager udgangspunkt i forskningsspørgsmålene, som er knyttet til problemformuleringen. Afslutningsvis har jeg skrevet en samlet konklusion, og opgaven afsluttes endeligt med en perspektivering til videre refleksion.

1.4. Litteratursøgning

I min bestræbelse på at finde teori og forskning med størst mulig relevans for min problemformulering, tilrettelagde jeg min søgning på forhånd. Jeg overvejede grundigt, hvilke databaser og ikke mindst søgeord, jeg ville gøre brug af, og jeg justerede min søgemetode undervejs.

Jeg har anvendt Oria og Idunn, som begge er norske søgetjenester, og så har jeg brugt bibliotek.dk, som er en fælles database for alle biblioteker i Danmark. Da jeg ikke er universitetsstuderende i Danmark, har dette desværre begrænset min mulighed for at få tilgang til en række søgetjenester, som anvendes af danske studerende.

Rent søgeteknisk startede jeg med at notere de centrale nøgleord, som indgår i min problemformulering, og jeg fandt herefter synonymer indenfor hver kategori. Da jeg søgte på "socialrådgiver", søgte jeg således også på "socialarbejder" og "socialt arbejde" for at udvide min søgning. På samme måde søgte jeg også på "sårbar", efter jeg havde søgt på "udsat", som er det ord, der indgår i min problemformulering. Jeg anvendte søgeoperatoren "OR/ELLER", når ville udvide mine søgeresultater og "AND/OG", når jeg ønskede at begrænse min søgning. Selvom ordene "beskyttelsesfaktorer", "risikofaktorer" og "mestring" ikke indgår i min problemformulering, søgte jeg også på disse, da jeg mener, at det er væsentlige ord i relation til resiliensbegrebet. Jeg oversatte alle mine søgeord til henholdsvis norsk og engelsk og prioriterede særligt sidstnævnte sprog, da det fra start var min antagelse, at der findes mest forskning og flest artikler om resiliensbegrebet på engelsk.

Jeg lagde vægt på, at forskningsartiklerne var af nyere dato, således at mine forskningsfund kunne sammenholdes med seneste forskning i kombination med for eksempel Antonovskys teori om salutogenese samt anden teori, som er relativt gammel.

Udfaldet af litteratursøgningen med udgangspunkt i ovennævnte fremgangsmåde var ganske blandet, men jeg oplevede desværre, at der var langt mellem de relevante artikler. Da jeg for eksempel kombinerede ordene ”socialrådgiver” med ”resiliens” og henholdsvis ”ung” og ”unge”, var der ingen resultater, og der var kun en enkel artikel (som ikke havde direkte relevans), da jeg oversatte søgeordene til norsk og kombinerede dem på forskellig vis. Da jeg skrev mine søgeord på engelsk, kom der langt flere artikler frem, og jeg fik herved bekræftet min antagelse.

Jeg brugte overvejende ”AND/OG”-funktionen, da der ved brug af ”OR/ELLER” ved kombinationen af ”resilience”, ”social worker” og ”young people” kom 7.481.435 træf i Oria. Jeg forestiller mig, at det høje antal søgeresultater blandt andet hænger sammen med, at ”resilience” er et begreb, som bruges indenfor forskellige videnskaber.

Samtidig var der mange artikler, som omhandlede *børn* og *resiliens*, og siden at jeg har fokus på *unge*, valgte jeg derfor dem fra. Der er dog nogle af de artikler, jeg har valgt at inddrage, som både drøfter resiliens i lyset af børn såvel som unge.

Det lykkedes mig kun at finde én artikel, som undersøger nogenlunde det samme, som jeg under, nemlig artiklen ”*Constructing resilience: social workers’ understandings and practice*”. Artiklen er udgivet i år 2008, men selvom den er 13 år gammel, vil jeg stadig mene, at den kan anvendes.

Bøgerne, som jeg har anvendt til metodedelen, er bøger som jeg har anskaffet mig løbende under masterstudiet, og de øvrige bøger er nogen, jeg har købt i forbindelse med denne opgave.

1.5. Begrebsafklaring

I følgende afsnit vil jeg definere de mest væsentlige begreber, som jeg løbende anvender i opgaven. Indenfor det socialfaglige felt opereres der med mange begreber, som betegner forhold, der ikke er mulige at se, sanse, tage eller føle på (Thomassen, 2006, s. 47).

Resiliens er et godt eksempel herpå.

Nedenstående begreber forekommer i alfabetisk rækkefølge.

Mentor

Mine fire informanter bruger gentagne gange ordet ”mentor”. En mentor er én, som med sin erfaring og sine kompetencer kan støtte og vejlede en person i en given periode, så vedkommende selv bliver i stand til at udføre opgaverne selv (Larsen, 2020).

Det kan for eksempel være, hvis personen har behov for at blive fastholdt i sit job eller

skal starte på et nyt arbejde, påbegynde uddannelse eller skal starte i et arbejdsmarkedsrettet forløb (ibid), som eksempelvis kan være en praktik eller et løntilskud.

En mentor har som udgangspunkt bedre forudsætninger for at opbygge en god relation med en ung, end hvad en socialrådgiver for eksempel kan, idet mentoren mødes med den unge ugentligt og er tilgængelig i et meget større omfang.

Mønsterbrydning

Da mine fire informanter under interviewene flere gange brugte ordet ”mønsterbryder” som synonym til resiliens, fandt jeg det vigtigt også at definere dette. Ifølge Ida Skytte Jakobsen forholder det sig nemlig sådan, at der på trods af ligheder mellem mønsterbrydning og resiliens eksisterer den væsentlige forskel, at mønsterbrud ikke nødvendigvis involverer en resiliensproces, da mønsterbrud er defineret i forhold til tilstedeværelse af opvækstvilkår, mens resiliens er defineret i forhold til tilstedeværelse af belastninger (Jakobsen, 2014, s. 41).

Resiliens

Resiliens er et komplekst begreb og lader sig definere på forskellige måder afhængig af kontekst. Jeg kommer nærmere ind på begrebets betydning i teoriafsnittet, men overordnet set kan man sige, at resiliens handler om at klare sig godt efter en belastning (Jakobsen, 2014, s. 21). Jeg læner mig særligt op ad Suniya Luthars definition, som Ida Skytte Jakobsen henviser til i sin bog ”Resiliensprocesser”:

”Resiliens er et fænomen eller en proces, som er udtryk for en relativ positiv tilpasning på trods af erfaring med betydelig modgang eller traumer” (Jakobsen, 2014, s. 22).

Resiliensproces

I forlængelse af ovenstående er *resiliensproces* også vigtigt at definere, da resiliens ikke er en lineær udviklingsproces, men en dynamisk udvikling (Jakobsen, 2014, s. 19).

Mange definitioner af resiliens – inklusive Suniya Luthars definition – definerer resultatet af resiliensen, men ikke den proces, som bidrager til udviklingen af resiliens (ibid). Resiliensprocesser finder sted, når beskyttelsesfaktorer og tilpasningsprocesser gør, at man klarer sig godt trods mødet med betydelige risikofaktorer (Jakobsen, 2014, s. 30).

Socialrådgiver

En socialrådgiver er en person, som har gennemført socialrådgiveruddannelsen.

I Danmark er socialrådgiveruddannelsen en såkaldt professionsbachelor. På norsk oversættes socialrådgiver til *sosionom* og på engelsk til *social worker*.

Som socialrådgiver arbejder man overordnet set med at vejlede og rådgive mennesker med diverse sociale problemer (Larsen, 2021). De typiske arbejdsområder er indenfor beskæftigelse, udsatte børn, unge, voksne og/eller familier, og socialrådgiverens arbejde kan for eksempel bestå i sagsbehandling, forebyggelse og etablering og planlægning af sociale foranstaltninger (ibid).

Ung

Hvornår man er *ung*, er en yderst individuel og subjektiv vurdering, men i denne opgave dækker begrebet over alderen fra 18-30 år. Den mest tungtvejende årsag hertil, er fordi mine informanter alle er ansat i kommunalt regi, hvor man har valgt at definere det således, og det syntes derfor mest åbenlyst at tilslutte sig dette.

Udsat

Udsat skal i denne opgave forstås på den måde, at den unge enten har eller står i fare for at få problemer, som relaterer sig til sociokulturelle forhold (for eksempel fattigdom, dårlige boligforhold, hyppige flytninger og arbejdsløshed), belastende familieforhold (konflikter i familien og forældreforudsætninger) samt belastende skoleerfaringer (dårlig faglig funktion i skolen, skulkeri, mobning og så videre) (Jakobsen, 2014, s. 49). Med afsæt i min nuværende stilling er det min erfaring, at mange af de unge ofte har komplekse problemstillinger, hvor flere af ovenævnte faktorer optræder.

2. Forskning

Resiliens som fænomen opstod i 1970'erne, da en gruppe forskere begyndte at undersøge, hvorfor børn, der til trods for at være udsat for en alvorlig trussel mod deres udvikling, evnede at klare sig i livet (Spicker & Rothstein, 2019, s. 10). Incitamenterne til at forske på området har dels været for at forebygge og behandle psykisk sygdom, men også som led i risikoforskningen, hvor man har været interesseret i at forstå betydningen af belastninger som for eksempel for tidlig fødsel og traumer (Jakobsen, 2014, s. 33). Da udforskningen af resiliens begyndte, var praktikere og forskere overvejende optagede af

at beskrive fænomenet og mod at forstå resiliens hos det enkelte barn. På dette tidspunkt var forskningen i psykisk sygdom stærkt præget af psykoanalytisk teori og den første bølge af resiliensperspektivet opponerede således mod disse synspunkter (ibid).

Én af de centrale forskere på resiliensområdet har været Michael Rutter, som skrev en artikel angående ”maternal deprivation” og altså betydningen af, at et lille barn får frataget sin mor. Samtidig har psykoloanalytiker John Bowlbys teorier om børns tilknytning haft og har fortsat en rolle i det teoretiske grundlag for en lang række undersøgelser, som omhandler resiliens (ibid, s. 35).

Det primære vidensgrundlag for resiliensforskning vurderes ifølge Ida Skytte Jakobsen at være de store longitudinalundersøgelser (ibid, s. 39). Longitudinalundersøgelserne arbejder med et bredt udsnit af befolkningen og ser således ikke kun på børn med særlige vanskeligheder. Disse undersøgelser har gjort det enklere for forskerne at få øje på børns evne til at håndtere risici og belastninger i stedet for, at udgangspunktet er, at de bliver belastet (ibid).

I Danmark har der indenfor den pædagogiske verden og ikke mindst indenfor socialt arbejde været flere forskningsprogrammer, som har omhandlet *mønsterbrydning*. Som anført i begrebsafklaringen er der ifølge Ida Skytte forskel på mønsterbrydning og resiliens, men det er således fortsat opfattelsen hos mange, at resiliens og mønsterbrydning er synonyme.

Videnskabsteori

Videnskabsteori eller videnskabsfilosofi handler om, hvad viden er, og hvordan man fremskaffer viden (Thomasson, 2006, s. 14). Indenfor videnskabsteorien findes der flere forskellige retninger, men de retninger, som jeg har ladet mig inspirere af i forhold til nærværende opgave, er *hermeneutikken* og *fænomenologien*. Jeg har således ikke fastlåst mig på én specifik videnskabsteori.

3.1. Hermeneutik

Hermeneutik er et ord, der har græske rødder og betyder *fortolkning* eller *fortolkningskunst* (Juul, 2012, s. 107). Den hermeneutiske videnskabsteori fokuserer på selve fortolkningen, og ontologisk set opfattes den sociale virkelighed som værende forskellig fra naturen (Juul, 2012, s. 110).

Ifølge den hermeneutiske tankegang er viden fortolkning, og man tror på, at der ikke kun findes et sikkert udgangspunkt, som samfundet skabes ud fra (Juul, 2012, s. 108-109).

Udgangspunktet er, at forskeren har et kendskab til den kontekst, som fænomenet fortolkes i,

og at der således altid vil være en subjektiv fordom til stede i enhver form for erkendelsesproces. Som forsker er man derfor pålagt at anvende sine fordomme, når man skal fortolke og være villig til at imødekomme nye erfaringer, der stræber efter at ændre på den grundlæggende forståelse (Juil, 2012, s. 228-229). Målet er at opnå en kohærens, hvor forskeren får en sammenhængende og modsigelsesfri forståelse af informantens budskab (Juil, 2012, s. 115). For at drage en parallel til nærværende opgave har jeg haft en fordom om, at resiliensbegrebet ikke anvendes i faglig sammenhæng blandt socialrådgivere, som arbejder med udsatte unge, men denne fordom har været til fordel for, at jeg har kunnet nuancere mine erfaringer.

Et nøglebegreb indenfor hermeneutikken er den *hermeneutiske cirkel*. I korte træk kan den hermeneutiske cirkel beskrives således, at den bygger på en vekselvirkning mellem forståelse af helheden og de enkelte dele af det fænomen, som man ønsker at undersøge (Juil, 2012, s. 111). Under min opgaveproces har jeg læst mit datamateriale ud fra en særlig helhedsopfattelse og forstået de enkelte dele. Videre har jeg undersøgt delene og deres sammenhæng, men da delene kan ikke forstås uden helheden, og helhedsforståelsen ikke kan opnås uden at forstå delene, er det altså sammenhængen mellem delene og helheden, der skaber rammerne for meningen i teksten (ibid).

3.2 Fænomenologi

Fænomenologi er en videnskabsfilosofisk retning, som omfatter forståelse af menneskets subjektive erfaringer og bevidsthed (Malterud, 2017, s. 28). Fænomenologi er en central tankeretning i filosofien, og selve ordet har græsk oprindelse og betyder ”fremtoning” eller det som viser sig / kommer til syne (Thomassen, 2006, s. 82-83). Videreudviklinger af fænomenologisk teori har fået stor opmærksomhed som værende et godt udgangspunkt for udvikling af kompetencer indenfor sundheds- og socialfag. Det var den tysk-østrigske filosof, Edvard Husserl, som var den største bidragsyder til denne tankeretning, og han påpegede, at menneskelig erfaring er det, som kendetegner en direkte oplevelse af holistiske og meningsbærende fænomener (ibid).

Eftersom jeg i denne opgave har valgt at rette min opmærksomhed mod begrebet resiliens, som det erfares og opleves af socialrådgivere og med andre ord tager udgangspunkt i et subjektivt perspektiv, synes jeg derfor, at der enkelt kan drages en parallel til fænomenologien. Viden om den menneskelige erfaring med begrebet resiliens er således vigtig, før jeg endeligt kan forholde mig til begrebets indhold.

4. Metode

I følgende afsnit vil jeg redegøre for mine metodiske overvejelser og herunder valg af informanter, udformning af interviewguide samt mine refleksioner angående kvaliteten i undersøgelsen. Jeg vil også komme ind på valg af analysestrategi, og afsnittet vil blive rundet af med de etiske overvejelser, jeg har gjort mig i forbindelse med opgaveprocessen.

4.1 Kvalitativ metode

I forbindelse med indsamling af mit empiriske datamateriale har jeg valgt at anvende den kvalitative forskningsmetode. Den kvalitative forskningsmetode kan anvendes til at blive klogere på menneskelige egenskaber som erfaringer, oplevelser, tanker, forventninger, motiver og holdninger (Malterud, 2017, s. 31), og den syntes derfor at være en oplagt metode til at kunne besvare min problemstilling i og med, at jeg netop undersøger socialrådgiveres *erfaringer*.

Den kvalitative tilgang søger ikke eksakthed som i kvantitative målinger, men derimod nuancerede beskrivelser af informantens livsverden gennem ord. En klar styrke ved den kvalitative interviewform er, at den går i dybden med den enkelte informants udtalelser frem for kun at belyse fænomenet på et generelt grundlag (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 47-48). Metoden er optaget af nuancerede og mangfoldige beskrivelser og tolkninger af virkeligheden (Malterud, 2017, s. 30), og forskeren vil altid være en subjektiv deltager, som påvirker sit empiriske datamateriale på forskellige måder (ibid, s. 41). Jeg har for eksempel påvirket mit datamateriale ved at stille netop de spørgsmål, som fremgår af min interviewguide, og jeg har udtaget de citater fra transskriberingen, som jeg fandt mest interessante og ikke mindst mest relevante. En hvilken som helst anden person havde næppe udvalgt de eksakt samme citater eller formuleret spørgsmålene i interviewguiden på samme vis, og på denne måde kan man som forsker ikke undgå subjektiviteten. Denne subjektivitet er meget vigtig, og jeg har derfor stræbet efter ikke at usynliggøre mig selv, men i stedet redegøre for min rolle og været opmærksom på, hvordan dette influerer på mine tolkninger og konklusioner (Malterud, 2017, s. 43).

Det er vigtigt at holde sig for øje, at forskningsmetode ikke nødvendigvis er det samme som filosofi (Malterud, 2017, s. 29), og det er af samme årsag ikke en selvfølge, at min kvalitative forskningsmetode er hermeneutisk-fænomenologisk, alene fordi mit videnskabsteoretiske ståsted er. Til trods for dette synes det dog vigtigt at påpege, at kvalitative metoder er forankret i det fortolkende paradigme, som har rødder i hermeneutisk filosofi, fænomenologisk filosofi og socialkonstruktivisme (Malterud, 2017, s. 35), og i min optik

giver det derfor mening, at videnskabsfilosofi og metodisk tilgang ofte kommer fra samme overbevisning(er). Jeg vil ikke mene, at min forskningsmetode er helt igennem fænomenologisk eller hermeneutisk, men at den – ligesom mit videnskabsfilosofiske udgangspunkt – læner sig op ad begge dele. Selve min forskningsinteresse for begrebet resiliens er, hvordan det erfarer af informanterne/socialrådgiverne, hvilket har sit udspring i fænomenologien, men mit ønskede forskningsresultat, altså at jeg ender ud med at få en ny forståelse af fænomenet, er forankret i den hermeneutiske forskningstilgang.

En anden årsag til, at jeg ikke mener, at min metode ene og alene er fænomenologisk, er fordi fænomenologisk metode (ifølge Meleau-Ponty) drejer sig om at beskrive det givne så præcist som muligt og egentlig sigte mod at beskrive snarere end at forklare og analysere (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 45). Samtidig opererer man i den fænomenologiske forskningsmetode med et begreb, som hedder ”fænomenologisk reduktion”, som fordrer, at forskeren ser bort fra forestillingen om, hvorvidt et bestemt oplevelsesindhold eksisterer eller ej (ibid, s. 46). Her er det således ikke ”tilladt”, at forskeren bygger på teorier, hypoteser eller anvender egen antagelser om fænomenet. Da jeg har brugt egne antagelser og ikke mindst egen forforståelse under hele opgaveprocessen, og da jeg samtidig ikke kun tilstræber at beskrive resiliens ud fra informanternes synspunkt, men sammenholder det med allerede eksisterende teori, vurderes min kvalitative metode således ikke udelukkende at være fænomenologisk.

Indenfor den hermeneutiske tradition er der en række fortolkningsprincipper, som blandt andet indebærer den kontinuerlige frem- og tilbageproces mellem dele og helhed som følge af *den hermeneutiske cirkel*, som blev nævnt tidligere i opgaven (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 237). Ét af de andre principper gælder *tekstens autonomi* og altså, at teksten bør forstås ud fra sin egen referenceramme (ibid).

I relation til nærværende opgave har den hermeneutiske forskningsmetode fokus på, hvad resiliens som begreb betyder for informanten og ikke mindst, hvordan informanten forstår begrebet. Ved brug af denne teori opfatter jeg det som værende acceptabelt allerede fra start at sammenholde eksisterende teori med data, og at formålet med forskning er, at jeg opnår en ny forståelse efter og givet vis under processen.

Med udgangspunkt i ovenstående kan det udledes, at min forskningsmetode overvejende tager afsæt i hermeneutikken, men således også er inspireret af fænomenologien.

4.2 Kvalitativt interview

I forbindelse med min dataindsamling har jeg valgt at gøre brug af kvalitative interviews, som er en type interview, hvor der er struktur og et formål (Johannessen et al., 2016, s.

145). Denne type interview egner sig særligt godt, når man ønsker at studere erfaringer, holdninger og meninger, og det er antagelsen, at man gennem samtaler lettere kan forstå og beskrive, hvad informanterne tænker, føler og mener (ibid).

Under det kvalitative forskningsinterview sker der en samtalebaseret erkendelsesproces mellem interviewer og informanten, og det er under denne proces, at der skabes viden (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 37). Det er lige netop den viden og de synspunkter, der er blevet udvekslet under mine interviews, som jeg vil gøre brug af for at svare på min problemstilling, men naturligvis i kombination med mit teoretiske grundlag.

Jeg valgte at udføre én-til-én interviews, da denne interviewform er hensigtsmæssig, hvis man ønsker detaljerede beskrivelser af informantens erfaringer, opfattelser og holdninger til ét knyttet fænomen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 146), og i mit tilfælde resiliens. Fordelen ved denne type interview er også, at informanten får den nødvendige tid, som han/hun har brug for og ikke mindst rum til at give sig god tid til at svare på spørgsmålene (Malterud, 2017, s. 135).

Min interviewform er hovedsageligt semistruktureret. Et semistruktureret interview er en interviewform, der fokuserer på åbne spørgsmål, hvor det er op til interviewpersonen at få de dimensioner frem, som interviewpersonen selv finder relevante og ikke mindst interessante i forhold til det givne tema (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 49).

Ved et semistruktureret interview udarbejder forskeren en interviewguide, som ikke bør følges alt for slavisk, da det er vigtigt ikke at standardisere interviewsituationen (Malterud, 2017, s. 134). Da jeg har formuleret konkrete, men dog meget åbne spørgsmål i min interviewguide og brugte denne nøje under mine fire interviews, er min interviewform således ikke gennemført semistruktureret.

Set i bakspejlet kunne jeg have tænkt mig at være mindre stringent i interviewsituationen og ikke nødvendigvis have fulgt min interviewguide til punkt og prikke. På den anden side vil jeg mene, at mine spørgsmål i interviewguiden var tilpas åbne til, at mine informanter fik mulighed til at tænke frit og bringe nye perspektiver på banen ved hvert af de respektive spørgsmål.

4.3 Informanter

I forbindelse med valg og rekruttering af informanter gjorde jeg mig helt bevidste valg. Da jeg ønsker at undersøge *socialrådgiveres* erfaringer, var det en selvfølge at kontakte personer, der er uddannede socialrådgivere, men herudover indsnævrede jeg det til

socialrådgivere, som har mindst tre års erfaring. Dette kriterie valgte jeg, da jeg har fokus på deres *erfaringer*, og det er vanskeligt at have gjort sig erfaringer uden at have arbejdet indenfor faget. Jeg besluttede mig for minimum tre års erfaring, da det er min egen erfaring, at det tager mindst et år at falde helt til på en arbejdsplads og få en gennemgående forståelse af sine arbejdsopgaver. Først herefter får man et overskud til at begynde at reflektere over måden, man har valgt at gøre tingene på den specifikke arbejdsplads og ikke mindst reflektere over det socialfaglige område generelt set. Udover antal års erfaring satte jeg det kriterie op, at informanten skal have arbejdet med udsatte unge. Jeg var så privilegeret, at alle mine fire informanter også på nuværende tidspunkt arbejder med udsatte unge, og de kunne derfor også tage udgangspunkt i nutiden.

Jeg har fra start haft det ønske at få et så nuanceret datamateriale som muligt, og jeg valgte derfor at skaffe informanter, som arbejder forskellige steder. Det lykkedes mig næsten, men to ud af mine fire informanter arbejder samme sted.

Jeg har udelukkende etableret kontakt til samtlige af mine informanter via eget netværk. Alle fire informanter er kvinder i alderen 30 til 39 år, men hverken køn eller alder var bevidste valg. Igennem mine snart otte års virke som socialrådgiver, er det min erfaring, at det overvejende er kvinder, som uddanner sig og arbejder som socialrådgivere, og det er af samme årsag ikke de mandlige socialrådgivere, som dominerer arbejdspladserne. Alderen på informanterne var tilfældig, men set i bakspejlet ville jeg have tilstræbt at rekruttere informanter med en større aldersmæssig forskel, da dette muligvis kunne have afstedkommet større diversitet i svarene til spørgsmålene.

I forhold til antal anbefalede informanter findes der ikke noget endegyldigt svar, det afhænger af formålet med undersøgelsen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 148). Min vejleder anbefalede mig at interviewe minimum fire personer. Der er naturligvis både fordele og ulemper ved at interviewe et fåtal, men én af fordelene er, at det gør det muligt at gå mere i dybden med det enkelte interview og med andre ord gøre grundige tolkninger af enkeltheder (ibid, s. 149). Idet jeg ikke på noget tidspunkt har haft til hensigt at kunne konkludere noget på et generelt plan, fandt jeg det heller ikke nødvendigt at interviewe mange.

Mine fire informanter har fået hvert deres fiktive navn, henholdsvis Amanda, Thea, Louise og Sanne.

4.4 Interviewguide

En interviewguide er et manuskript, som strukturerer interviewforløbet mere eller mindre stramt (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 162). Dens indhold kan variere, men i mit tilfælde består den i en detaljeret række af omhyggeligt udførte spørgsmål.

Jeg har ud fra hver af mine forskningsspørgsmål til problemformuleringen udarbejdet spørgsmål til interviewguiden, som jeg har håbet ville give tilstrækkeligt og brugbart datamateriale. Min interviewguide består af syv spørgsmål, hvoraf fire af spørgsmålene indeholder underspørgsmål alt efter, hvad informanten svarer til hovedspørgsmålet.

Hvis jeg skulle starte forfra i opgaveprocessen, ville jeg muligvis have inddraget en kort case i min interviewguide med det formål at have kunnet sammenholde informanternes udsagn på en anden måde. Det ville uden tvivl have givet et spændende og nuanceret udfald. Samtidig ville jeg have justeret i interviewguiden undervejs, da jeg ved gennemlæsningen af mit datamateriale erfarede, at et par af informanterne kunne have haft behov for et lille skub til at svare dybere og mere fyldestgørende på nogle af spørgsmålene.

En tredje ting jeg ville have gjort anderledes var at gennemføre nogle testinterviews, før jeg kastede mig ud i de reelle interviews, da jeg er ganske uerfaren i en interviewsituation.

4.5 Transskribering

Efter jeg havde gennemført mine interviews, begyndte jeg på transskriberingen. Det er et ganske ressourcekrævende arbejde, selvom man kun har gennemført fire interviews af cirka en halv times varighed hver, og det er uden tvivl en del af processen, som kan blive undervurderet i forhold til tidsbrug.

At transskribere betyder at transformere, og at man skifter noget fra én form til en anden. Mere specifikt ændrer man talesprog til skriftsprog (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 204). Fordelen ved transskribering er, at man enklere kan gå i dybden med sit datamateriale og analysere det på en helt anden vis end blot ved at lytte til det, men én af ulemperne er, at der er elementer i det talte interview, som ofte går tabt i en transskribering, herunder stemmeleje, ironi og åndedræt (ibid, s. 205).

Jeg har selv transskriberet mine interviews, både for at værne om eventuelle personfølsomme oplysninger, men også for at lære mere om min interviewstil. Jeg har i hvert fald lært, at jeg skal turde kaste mig ud på dybere vand og være lidt mindre struktureret i min interviewer-rolle. Jeg har enkelte gange under de fire interviews stillet spørgsmål udover de, som fremgår af min interviewguide, men jeg har overvejende holdt

mig til mine spørgsmål. Til mit forsvar er dette mit første forskningsprojekt på egen hånd, og min relativt strukturerede interviewform hænger uden tvivl sammen med, at jeg er nybegynder.

4.6 Undersøgelsens kvalitet

Det er kun i et begrænset omfang, at den kvalitative forskningsmetode frembringer generaliserbar viden, som er universel og gyldig uafhængig af tid og sted (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 289). Dette betyder dog ikke, at man under ingen omstændigheder kan generalisere på baggrund af et kvalitativt studie, men man skal være varsom med at generalisere. Da jeg kun har interviewet fire socialrådgivere, har jeg under hele processen været fuldt bevidst om, at jeg med min masteropgave ikke vil kunne frembringe generaliserbar viden.

Idet min opgaves resultat har til hensigt at repræsentere informanternes erfaringer, er det væsentligt, at der er et gyldigt bindeled mellem udgangspunktet og resultaterne (Malterud, 2017, s. 192). Malterud anbefaler, at man som forsker blandt andet foretager en *dialogisk validering*, hvor man – for at undgå misforståelser – for eksempel spørger under interviewet: ”har jeg forstået det rigtigt, når du siger, at...?” (ibid, s. 193). Dette kunne jeg uden tvivl have praktiseret mere under mine interviews, da jeg ved gennemlæsning af materialet ind i mellem sad tilbage med en usikkerhed i forhold til, hvad den givne informant helt præcist mente. Dog føler jeg, at jeg har fået indhentet et tilstrækkelig godt datamateriale til at kunne besvare min problemformulering.

Jeg finder det også vigtigt at påpege, at resiliens kan fremstå som et ”vagt” begreb, fordi der eksisterer store definitionsopgaver i forhold til to centrale elementer: hvad er en ”betydelig risiko?” og hvad vil det sige at ”klare sig godt”? (Jakobsen, 2014, s. 30-31). Dette kan være en udfordring eller en ulempe, om man vil, for mig som forsker, da jeg er nødsaget til meget præcist at kunne beskrive, hvad jeg kigger efter (ibid). Jeg oplever, at jeg med min problemformulering og med min interviewguide har været så specifik, som det har været mig mulig, men det er efterfølgende gået op for mig, at jeg muligvis har forsøgt at favne for mange fænomener og processer på samme tid.

Ved validering af forskning er det videre vigtigt at forholde sig til den *pragmatiske validitet*, altså om resultaterne kan bruges til noget (ibid, s. 198). Jeg vil mene, at viden om, hvordan resiliensbegrebet forstås og erfares af socialrådgivere, som arbejder med udsatte unge, er væsentlig viden, idet indsatsen for at fremme resiliensen hos udsatte unge kan blive udfordret, hvis begrebet for eksempel misforstås eller slet ikke forstås.

Overordnet set vurderes der at være et gyldigt forhold mellem min problemformulering, de indsamlede data og konklusionen. Jeg har fået undersøgt det, jeg ønskede at undersøge, og til trods for diverse mangler i interviewguiden, vurderes min valgte metode – den kvalitative forskningsmetode – at være anvendelig i forhold til, hvad jeg har ønsket at undersøge.

4.7 Analysestrategi

Min analysestrategi er overvejende inspireret af de hermeneutiske fortolkningsprincipper. Disse principper forudsætter ikke, at man anvender dem trin for trin, men det er nogle generelle principper, som over lang tid har vist sig at være særdeles brugbare ved fortolkning af tekst (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 237-238). Ét af principperne går på den kontinuerlige frem- og tilbageproces mellem dele og helhed, som vi kender fra den hermeneutiske cirkel (ibid). Min analysestrategi har således ikke været ensporet, og jeg har ændret lidt på strategien alt efter, hvilken analysedel jeg har gået i dybden med.

Da jeg begyndte på min analysedel, startede jeg dog med at tildele mine fire forskningsspørgsmål hver sin farve, og efterfølgende farvekodede jeg de citater i transskriptionen, som jeg fandt relevante for de respektive forskningsspørgsmål. Dette gjorde det enklere for mig at sammenholde det med teori, og det udelukkede samtidig al den tekst i transskriptionen, som jeg ikke kunne bruge. Jeg oplevede dog den udfordring, at en del af citaterne passede ind i flere af analysedelene, og det var derfor vanskeligt udelukkende at skulle ”holde sig indenfor” den givne analysedel.

Ud fra Kirsti Malteruds optik er det desuden en almindelig nybegynderfejl, at forskeren bestemmer sig for antal interviews, som skal gennemføres og herefter begynder analysen (Malterud, 2017, s. 137). Risikoen ved dette kan være omfattende mængder af empirisk materiale, hvor kun en mindre del kan bruges til at svare på problemformuleringen (ibid). Dette er en fejl, jeg har gjort, men som jeg vil være klar over til en eventuel næste gang. Malterud anbefaler, at man i stedet laver en trinvis analyse, som vil give et bedre grundlag for en fornuftig afgrænsning af materialet samt fokusering og fleksibilitet (ibid).

4.8 Ethiske vurderinger

Det er en vigtig del af det at være forsker, at man underordner sig diverse etiske principper og sætter sig ind i de forskningsetiske retningslinjer, som er gældende (Johannessen et al., 2016,

s. 85).

Ét af disse principper er at få et skriftligt og naturligvis frivilligt samtykke fra informanterne, som på et hvilket som helst tidspunkt skal være muligt at tilbagetrække (ibid, s. 91). Mine fire informanter underskrev samtykke før de respektive interviews blev gennemført, og det var et særligt samtykke, som NSD (Norsk center for forskningsdata) skulle godkende, før det måtte tages i brug.

En mulig forskningsetisk udfordring er informanternes *anonymitet*. Alle fire informanter gav jeg fiktive navne, da jeg begyndte på transskriberingen for at beskytte personfølsomme oplysninger, men deres rigtige navne fremgår af samtykkeerklæringen, som de måtte skrive under på. I det tilfælde at OsloMet for eksempel ønskede at indhente samtykkeerklæringerne, ville mine informanters identiteter blive afsløret. Dette er typisk kun et problem, man oplever i kvalitativ forskning, da der sjældent i kvantitativ forskning er detaljeret information om de, som deltager. Grundreglen er, at man som forsker hele tiden skal tænke på, at informanterne skal udsættes for mindst mulig belastning (Johannessen et al., 2016, s. 86). I forhold til yderligere anonymisering bad jeg desuden mine informanter om ikke at være for specifik ved eksemplificeringer af de unge mennesker, som de følger op / har fulgt op. Dette var de helt klar over, da de er mere end vant til at forholde sig til tavshedspligt, men jeg syntes alligevel, det var vigtigt at understrege.

Ifølge Kvale & Brinkmann er forskningsinterviewet gennemsyret af etiske problemstillinger (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 35). De påpeger, at denne type forskning kræver en fin balance mellem interviewerens ønske om at hente interessant viden og vedkommendes respekt for informantens integritet rent etisk set. De henleder til en definition, af hvilken det fremgår, at interviewerens ikke bør være meget upersonlig ved interviewet, men at man stadig skal snakke i en retning og ikke snakke, som man gør til en ven (ibid). Selvom jeg er veninde til én af mine informanter, synes jeg dog, at jeg formåede at leve op til netop dette.

I forhold til socialrådgivere som målgruppe vurderes de ikke at være en sårbar, og jeg var derfor ikke pålagt at sende en ansøgning til REK (Regionale komitéer for medicinsk og sundhedsfaglig forskningsetik), men kun NSD. NSD havde enkelte krav om justeringer, men herefter blev min ansøgning godkendt.

5. Teori

Det forestående teoriafsnit vil hovedsageligt omhandle resiliens, og hvad begrebet indebærer, og så vil jeg redegøre for Antonovskys teori om salutogenese og herunder *oplevelse af sammenhæng*. Hernæst vil jeg kigge nærmere på henholdsvis beskyttelses- og risikofaktorer efterfulgt af en klargøring af, hvad det vil sige at være ung og udsat. Det skal understreges, at jeg i dette teoriafsnit ikke vil redegøre for indholdet i samtlige artikler og bøger, som anvendes i den efterfølgende analysedel, men at dette afsnit har til hensigt at give et generelt teoretisk overblik.

5.1 Resiliensbegrebet

Som jeg kommer til at påpege flere gange i nærværende masteropgave, er resiliens et komplekst begreb, som lader sig definere på forskellig vis, afhængigt af felt og kontekst. Det er samtidig min oplevelse, at mange af de centrale begreber omkring resiliens også kan være lidt ”vage” forstået på den måde, at også de kan have mange forskellige betydninger og ikke er enkle at definere heller.

Resiliens bliver ofte brugt i sammenhæng med udsatte børn og/eller unge, og i et forsøg på at forenkle begrebet kan man sige, at resiliens betyder, at barnet eller den unge har klaret sig godt, selvom det har været eller er udsat for risici (Nielsen, 2005).

I begrebsafklaringen belyste jeg Suniya Luthars definition af resiliens. Luthars definition fastholder, at resiliens er en todelt begrebskonstruktion, hvor der både skal indgå belastning eller traume og en positiv tilpasning (Jakobsen, 2014, s. 22-23). Positiv tilpasning eller ”det at klare sig på trods” kan betyde, at man udviser sociale kompetencer eller tydeligt udviser samme udviklingsniveau som jævnaldrende (ibid). Flere teoretikere har ved deres definitioner af resiliens fokuseret på resultatet og ikke selve processen, men en forskergruppe fra Tromsø har defineret resiliens på følgende måde:

”Resiliens er de beskyttelsesfaktorer, processer og mekanismer, der bidrager til et godt resultat til trods for erfaring med belastning, som forskning har vist bidrager til en signifikant risiko for at udvikle psykopatologi.” (Jakobsen, 2014, s. 27)

Denne definition inkluderer altså procesperspektivet, men vurderes af Ida Skytte Jakobsen ikke at være optimal i praksisnær anvendelse, da det – med udgangspunkt i kompleksiteten i en resiliensproces – ikke er hensigtsmæssigt, at man skal kunne henvise til en kvantitativ undersøgelse, som kan dokumentere en ”signifikant” risikofaktor (ibid, s. 28).

Nogle forskere anskuer resiliens som et resultat af og et fokus på at identificere voksne, som har fået succes på trods af modstand, mens andre anskuer resiliens som en proces og søger at udforske de faktorer eller mekanismer, som beskytter udsatte unge (Sulimani-Aidan, 2018, s. 44).

Som fremhævet i begrebsafklaringen er ordet *resiliensproces* også væsentligt, hvilket netop belyser, at resiliens kan fremmes, og at det ikke er en lineær proces, men derimod en dynamisk proces (Jakobsen, 2014, s. 19). Det at forstå resiliens som en proces gør op med begrebet ”mælkebøttebarn” (fra norsk ”løvtannbarn”), som er blevet brugt som et poetisk billede på børn, der på samme vis som mælkebøtten folder sig ud og blomstrer smukt trods vanskelige vækstbetingelser. I fagprofessionel sammenhæng har det vist sig at være misvisende, da forskningen i resiliensprocesser viser, at ingen klarer sig uden én eller anden form for beskyttelse (ibid, s. 23).

I en langtidsundersøgelse af unge mennesker, som havde fået et rimeligt meningsfuldt liv trods langvarig indlæggelse på psykiatrisk sygehus i den tidlige ungdom og store belastninger med blandt andet en dysfunktionel familie, identificerede man tre forhold, som karakteriserede et resilient forløb / en resiliensproces:

- tro på at man kan influere på sine omgivelser
- evne til at kunne forholde sig til egne tanker og følelser
- evne til at indgå omsorgsfulde relationer til andre (Skårderud et al., 2016, s. 404).

Som de fleste andre begreber og teorier udsættes resiliensbegrebet også for kritik.

Fremtrædende forskere har endda tidligere opfordret til, at man skulle forlade resiliensbegrebet, fordi det ikke har været muligt at finde en fælles definition (Jakobsen, 2014, s. 47).

I artiklen *Uniting Resilience Research and Practice With an Inequalities Approach* kritiseres uligheden. Forfatterne påpeger: ”(...) that we begin by asking, (a) to what extent adversity will be tolerated, on the assumption that resilient individuals can and do cope; and (b) how much adversity resilient individuals should endure before social arrangements, rather than individuals, are targeted for intervention.” (Hart et al., 2016, s. 5). De sætter således spørgsmålstegn ved, i hvor stor grad og hvor længe et individ skal udsættes for modstand, før der igangsættes sociale foranstaltninger.

5.2 Salutogenese og oplevelse af sammenhæng

Aaren Antonovsky var medicinsk sociolog og præsenterede på baggrund af egen forskning teorien om *salutogenese* i sin bog ”Helses mysterium” (Fredens et al., 2011, s. 45).

Salutogenese har fokus på sundhed og er således modsætningen til *patogenese*, som fokuserer på sygdom. Med et salutogent udgangspunkt er man interesseret i, hvordan sundhed bevares, og hvordan modstandskraft udvikles i stedet for at lægge vægt på, om personen er rask eller syg (ibid).

Det synes umiddelbart relevant at stille spørgsmålstejn ved, hvorfor jeg vælger at inddrage en teori udviklet af en medicinsk sociolog, siden nærværende opgave er forankret i et humanvidenskabeligt perspektiv. Først og fremmest opleves den salutogenetiske model af mange som et redskab til at stille andre spørgsmål, end det er muligt ud fra et risikoperspektiv (Jakobsen, 2014, s. 159), og salutogenesen giver derfor god mening at inddrage i forhold til nærværende opgave. Videre adskiller salutogenesens menneskesyn sig fra det positivistiske menneskesyn, da det er mere dynamisk (Fredens et al., 2011, s. 26-27), og idet Antonovsky afviser klassificeringen af mennesker som enten raske eller syge og tager afstand fra årsagssammenhænge (Antonovsky, 2012, s. 36), er han mere holistisk orienteret.

Som en del af det salutogenetiske perspektiv opererer Antonovsky med begrebet *sense of coherence*, som oversat til dansk bliver ”oplevelse af sammenhæng” (herefter OAS) (Jakobsen, 2015, s. 159). OAS lægger vægt på de helbredsfræmmende faktorer og er Antonovskys forsøg på at finde et begreb, der kan samle, hvad de forskellige beskyttelsesfaktorer har til fælles. OAS består af tre elementer: *begribelighed*, *håndterbarhed* og *meningsfuldhed* (ibid). Med Antonovskys egne ord handler *begribelighed* om ”(...) i hvilken grad man oplever at stimuli, som man udsættes for i det indre eller ydre miljø, er kognitivt forståelige, som velordnet, sammenhengende og klar information i stedet for støj – kaotisk, uorganiseret, tilfældig, uventet, uforståelig.” (Antonovsky, 2012, s. 41). Forklaret på en enklere måde kan man sige, at man ved begribelighed evner at forstå egen situation, sine følelser, og hvad der sker i ens hverdag. Personer, som scorer højt på begribelighed, forventer at stimuli, som han eller hun møder i fremtiden, er forudsigelige, og hvis disse stimuli er uventede, vil de kunne placeres i en sammenhæng og forklares (ibid).

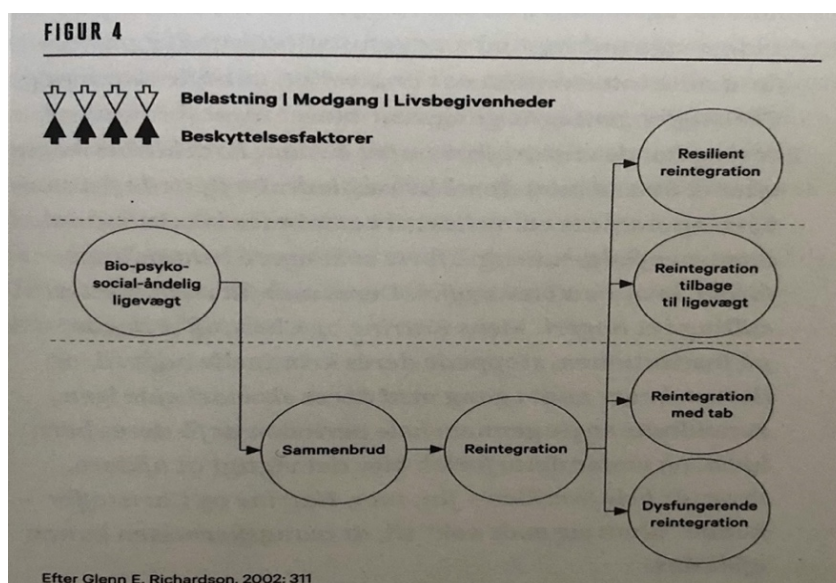
Håndterbarhed kræver den rette belastningsevne, mens *meningsfuldhed* indebærer, at individet deler sine oplevelser med andre. Meningsfuldheden udgør det vigtigste element, da man med mening i tilværelsen er mere tilbøjelig til at skabe struktur og fremhæve ressourcer (Lindström & Eriksson, 2015, s. 29). Man kan altså sige, at med mening styrkes de to andre elementer.

Det er væsentligt at fremhæve, at teorien om salutogenese favner bredere end målingen af OAS (Lindström & Eriksson, 2015, s. 8), men det er den del af teorien, som jeg vurderer at have størst relevans for nærværende opgave.

5.3 Individuelle beskyttelsesfaktorer

Den tidlige forskning i resiliensprocesser var optaget af at identificere faktorer, som kunne forudsige positiv tilpasning på trods af risiko (Jakobsen, 2014, s. 59). De faktorer, som går ind og ændrer en sårbarhedsproces til en resiliensproces, kaldes for beskyttelsesfaktorer (ibid, s. 60). Et eksempel herpå kan være et barn med angst, som har en forhøjet risiko for at udvikle depression eller angst i sit voksenliv, men hvis barnet har en god tilknytning til sine forældre, fungerer tilknytningen som en beskyttelsesfaktor (ibid).

I analysen kommer jeg ind på ”det at klare sig”, og jeg synes derfor, at det er relevant at inddrage nedenstående figur, som netop skildrer dette. Modellen er udarbejdet af Glenn E. Richardson i 2002, som med sin lineære struktur beskriver forskellige mulige forløb, efter at belastninger har forstyrret den enkeltes eller en gruppes ligevægt (homeostasis) i en sådan grad, at der er behov for en ”psykologisk reintegration” (Jakobsen, 2014, s. 70). Denne type proces indebærer nødvendigheden af at lære nye færdigheder og andre måder at håndtere livsbegivenheder på. Reintegration med resiliens og med homeostasis er begge eksempler på ”at klare sig”, hvorimod reintegration med tab eller dysfunktion er det modsatte. Richardson har lavet modellen for at tydeliggøre, at det er muligt for andre mennesker at gribe ind for at beskytte, forbedre og lette processen frem mod reintegration (ibid).

Figur 1: Jakobsen, 2014, s. 70

I artiklen ”*Constructiong resilience: social workers’ understandings and practice*” inddeles beskyttelsesfaktorer i individuelle, familiære og de socialt miljøbetingede beskyttelsesfaktorer. De individuelle beskyttelsesfaktorer består blandt andet i evnen til

at reflektere, kendskab til personlige styrker og svagheder, empati, optimisme og selvværd (McMurray et al., 2008, s. 302). Sidstnævnte kommer jeg nærmere ind på i følgende punkt.

5.3.1 Selvværd og mestring

Selvværd spiller en stor rolle i mange sammenhænge og også i forbindelse med at styrke resiliens (Spicker & Rothstein, 2019, s. 12). Udsatte unge har ofte mødt modgang og nederlag i deres liv og er i mange tilfælde mere sårbare overfor psykiske belastninger. Indenfor den positive psykologi arbejder man meget med ”self-efficacy”, altså ”selvværd” på engelsk, og der menes at være fire kilder, som tilsammen styrker og øger selvværdsfølelsen: *mestringsoplevelser, rollemodeller, social overtalelse* samt *fysiske og følelsesmæssige stemninger* (ibid, s. 42). *Mestring* er et helt centralt begreb indenfor resiliens, og det er ikke ualmindeligt, at ordet ”mestring” anvendes i stedet for resiliens. Ved *mestringsoplevelser* fokuseres der på styrker og ressourcer i den unges dagligdag (ibid). Aaron Antonovsky kommer også ind på veje til god mestring i hvilken forbindelse han fremhæver, at OAS, som blev gennemgået tidligere i nærværende afsnit, ikke er en bestemt *mestringsstil*, men sagens kerne (Antonovsky, 2012, s. 148). *Rollemodeller*, som for eksempel kan være en lærer, en fodboldtræner, en forælder eller lignende, som besidder nogle evner, som den unge tilstræber, vurderes at kunne bidrage til opbyggelse af et større selvværd og altså overordnet set bidrage til at udvikle resiliens (Spicker & Rothstein, 2019, s. 43). *Social overtalelse* handler om at frembringe positive og realistiske forestillinger og visualiseringer om succes, for eksempel i uddannelsessammenhæng, og den sidste kilde til en øget selvværdsfølelse, *fysiske og følelsesmæssige stemninger*, handler om vigtigheden i at dæmpe den udsatte unges negative sindsstemninger og destruktive tankemønstre og i stedet fokusere på de positive sindsstemninger, og hvordan disse bedst muligt fremmes (ibid).

5.3.2 Vigtigheden af gode relationer og hjælpesøgende adfærd

Der synes at være bred enighed blandt forskerne i forhold til, at gode relationer spiller en grundlæggende rolle. Ida Skytte Jakobsen fremhæver, at der i 2013 blev sammenfattet og analyseret 40 års forskning, som kom frem til, at én af de bedste indikatorer for succesfulde resiliensprocesser involverer *meningsfulde relationer* (Jakobsen, 2014, s. 64). Det er herunder også vigtigt, at der er en god relation i det professionelle møde, som f.eks. kan være mellem socialrådgiveren og den unge, da teknikker og metoder ikke er tilstrækkelige (Follesø et al., 2016, s. 15).

Relationer og emotioner er således yderst vigtige, når man arbejder med unge mennesker,

som i tillæg er udsatte, da tilknytning til andre mennesker har en afgørende betydning for vores livskvalitet og trivsel (Spicker & Rothstein, 2019, s. 12).

I forlængelse heraf lægges der indenfor resiliensforskningen vægt på, hvorledes han eller hun er i stand til at anvende de ressourcer, som findes i omverdenen (Jakobsen, 2014, s. 70). Med andre ord kan man sige, at den unge skal have en vis organisatorisk struktur og herved anvende de ressourcer, der er i miljøet til at opnå en god udvikling (ibid).

5.4 Risikofaktorer

Såvel som der eksisterer beskyttelsesfaktorer, findes der også risikofaktorer.

Hvad det er, der udgør risici, er et helt forskningsområde for sig selv, og via denne forskning har man gennem årene identificeret en række risikofaktorer, som har været af betydning i forhold til udviklingen af psykiske vanskeligheder hos unge (Jakobsen, 2014, s. 48). En dansk oversigt inddeler risici i forskellige områder, herunder fysisk og somatisk betingede belastninger, belastende sociokulturelle forhold, belastende familieforhold samt belastende skoleerfaringer (ibid, s. 49).

Spicker & Rothstein fremhæver også, at konfliktfyldte og dysfunktionelle forhold i hjemmet udgør en risiko (Spicker & Rothstein, 2019, s. 16). Videre påpeger de, at familier med lav socioøkonomisk status er mere udsatte, at den unge har en normbrydende og aggressiv adfærd, eller at den unge er præget af angst- og/eller depression er forbundet med risikable faktorer (ibid).

På lige fod med resiliensbegrebet er det vanskeligt at afgrænse og bestemme, hvad der udgør en risiko, og det således heller ikke enkelt at skelne mellem potentiel risiko og reel risiko (ibid, s. 58). Dog kan man præcisere risikoen ved at tage udgangspunkt i, hvilken faktor, der er tale om (eksempelvis vold, overgreb eller omsorgssvigt), hvilken mængde af risiko, varighed af belastningen samt betydningen. Denne metode kan således være en hjælp til at beskrive, hvilken type problemer man tror, at de enkelte faktorer kan skabe (ibid, s. 58-59).

5.5 Udsatte unge

I begrebsafklaringen kom jeg kort ind på, hvad det vil sige at være ”ung”, og hvad det vil sige at være ”udsat”. I dette afsnit vil jeg ganske overordnet sætte dette i relation.

For de fleste er det sikkert velkendt, at ungdomstiden kan være præget af konstant turbulens, forvirring, dårlig selvtillid, og nogen unge har måske en følelse af at være ekskluderet (Antonovsky, 2012, s. 114). I alle kulturer er det for langt de fleste unge magtpålgende at få ”styr på sit liv”, og livet er aldrig enkelt og smertefrit for selv for de mest privilegerede unge mennesker (ibid, s. 115).

Som nævnt i det indledende afsnit arbejder jeg selv med udsatte unge, som helt overordnet er unge i alderen 18-30 år, der ikke er i gang med eller har en kompetencegivende uddannelse, og som ej heller er i et arbejdsforhold. De er således udsatte i forhold til at opnå et fast fodfæste på arbejdsmarkedet, og da det i dag er langt sværere at klare sig uden en uddannelse end tidligere grundet et lavere antal af ufaglærte jobs, problematiserer dette udsathedens yderligere (Katznelson, 2004, s. 8-9). Det må endelig ikke forstås på den måde, at en ung er udsat, udelukkende fordi vedkommende ikke er i gang med en uddannelse eller står udenfor arbejdsmarkedet, men dette er naturligvis væsentlige faktorer. Risikofaktorerne, som fremgår i punkt 5.4 er yderligere med til, at den unge er udsat. Mange af de unge, jeg følger op, er meget udsatte, idet der er tale om en kombination af flere risikofaktorer i kombination med hinanden, imens andre ikke er udsatte i samme grad.

6. Analyse

Min analyse er som tidligere nævnt delt op i fire dele, som hver undersøger sit forskningsspørgsmål, der er knyttet til problemformuleringen. Det overordnede formål med analysen er at svare på min problemformulering og altså, hvilke erfaringer socialrådgivere, som arbejder med udsatte unge, har i forhold til brug af resiliensbegrebet. Jeg vil sammenholde den valgte teori med informanternes udsagn. I den første analysedel ser jeg nærmere på, hvordan informanterne forstår begrebet, og i den følgende analysedel flytter jeg fokus til de konkrete erfaringer og omfanget af brugen af resiliensbegrebet. I den tredje analysedel ser jeg på muligheden for udvikling af resiliens og ikke mindst, om og på hvilken måde socialrådgiveren kan bidrage til dette. I den fjerde og sidste analysedel undersøger jeg socialrådgivernes ønsker for fremtidigt brug af resiliensbegrebet.

6.1 Analysedel 1

Hvordan forstås resiliensbegrebet?

For at kunne komme nærmere en forståelse af, hvilke erfaringer socialrådgivere i arbejdet med udsatte unge har med resiliens, mener jeg, det er vigtigt at blive klogere på, hvordan de først og fremmest forstår begrebet.

Noget af det, som først slog mig, da jeg læste mit datamateriale igennem, var de

synonymer, som informanterne brugte om resiliens: *mælkebøttebarn* og *mønsterbryder*. Amanda siger for eksempel: "(...)det, man kaldte mælkebøttebørn på et tidspunkt, altså sådan nogle som klarer sig godt på nogle livsområder på trods af, at de ikke har haft de samme forudsætninger som andre (...)". Idet Amanda siger "på et tidspunkt" får jeg et indtryk af, at hun er af den opfattelse, at ordet *mælkebøttebarn* ikke længere anvendes. Som fremhævet under begrebsafklaringen på side 8, pointerer Ida Skytte Jakobsen, at der er forskel på mønsterbrud og resiliens, da mønsterbrud er defineret i forhold til opvækstvilkår, mens resiliens er defineret i forhold til tilstedeværelse af belastninger (Jakobsen, 2014, s. 41). I min optik er denne skillelinje mellem betingelserne for en resiliensproces og et mønsterbrud relativt vanskelig at få øje på, og det giver derfor på den ene side god mening, at resiliens og mønsterbrud bruges som synonymer. Hvis man ser på den sproglige oprindelse til resiliens, stammer det fra det senlatinske "resilientia", som betyder "to rebound" og "to recoil" (Jakobsen, 2014, s. 18). På dansk betyder det "at springe tilbage" eller "at slå tilbage", og på engelsk bruges "resilience" netop til at beskrive et objekts elasticitet (ibid). Med udgangspunkt i dette vil jeg mene, at der her ligger et modargument for, at resiliens kan sidestilles med et mønsterbrud, da man ved et mønsterbrud *bryder* med noget, og der er således ikke noget elastisk ved denne proces på samme vis, som der er i en resiliensproces.

Mine informanter anvender også ordet *robusthed* som forklaring på, hvordan de forstår resiliens som begreb. Thea formulerer det således: "*Jamen så oversætter jeg det lidt inde i mit hoved til sådan noget med robusthed (...). Så tænker jeg, at det har noget med at kunne klare sig i ugunstige rammer, kontekster.*" I litteraturen er *robusthed* et langt mere accepteret synonym til resiliens end for eksempel mønsterbrud, og som sammen med *ukuelighed* og *udholdenhed* er det nærmeste man på dansk kommer på en oversættelse af det engelske "resilience" (Nielsen, 2005).

Selvom det er mit overordnede indtryk, at mine informanter forstår sig på begrebet grundet de synonymer, som de anvendte under de respektive interviews, fornemmede jeg alligevel en usikkerhed hos dem, da de skulle beskrive, hvordan de forstår det. Denne usikkerhed var lidt mere udtalt hos et par af informanterne end de resterende to, men jeg synes, det er værd at se lidt nærmere på. Sanne sagde: "*Min umiddelbare tanke er, at det er sådan noget lidt diffust for mig, men at det handler om, at man er modstandsdygtig... overfor, ja, noget.*" Sanne beskriver altså resiliens som noget "diffust" og tør ikke rigtig kaste sig ud en egentlig definition.

Én af årsagerne til usikkerheden ved forståelse af begrebet kan delvist forankres i det sproglige aspekt af det. Som nævnt foroven har vi ikke noget ord på dansk, som er

dækkende for ”det at klare sig på trods af belastning” (Jakobsen, 2014, s. 20), og da ”resilience” samtidig indgår i mange sammenhænge på engelsk, kan dette bidrage til at skabe uklarhed (ibid).

Endvidere kan kompleksiteten i begrebet uden tvivl også medføre, at det af nogen opfattes som værende diffust, og da resiliens ikke er et træk, som kan måles direkte, er det derfor vanskeligt at definere (Jakobsen, 2014, s. 22).

Artiklen *”Constructing resilience: social workers’ understandings and practice”* undersøger henholdsvis, hvordan begreber relateret til resiliens er konstrueret i litteraturen, og videre undersøger den socialrådgiveres opfattelse og brug af resiliens i arbejdet med udsatte unge. Da min masteropgave i store træk omhandler sidstnævnte, var jeg naturligvis interesseret i udfaldet af deres undersøgelse, som blev udført i årene 2004 og 2006. I artiklen fremgår det, at: *”Many interviewees felt unable to verbalise a definition stating that the construct was so intricate and multi-layered it could mean different things, to different people, in different contexts.”* (McMurray et al., 2008, s. 304). Dette er i store træk også det, jeg oplevede med mine informanter, og det kan uden tvivl være én af årsagerne til, at nogle forskere er tilhængere af, at man forlader resiliensbegrebet, som jeg fremhævede i teoriafsnittet.

Tre af informanterne definerer også resiliens som værende unge, som ”klarer sig godt på trods”, og som Sanne specifikt udtrykker sig: *”(...) at man formår at udvikle sig positivt eller udvikle sig godt på trods af, at det er i nogen... Altså for eksempel i et belastet miljø og ikke har de samme forudsætninger, som andre børn ville have.”* Amanda formulerer sig stort set på samme måde og gør også brug af ordet ”forudsætninger”, mens Louise udtrykker sig på følgende måde: *”(...)hvad det er, der gør, at der lige præcis er nogle, som der klarer sig nogle særlige vilkår på en anden måde end nogle andre, der er vokset op med præcis samme vilkår.”* Formuleringen ”at klare sig” går således igen hos informanterne, hvilket bestemt ikke er negativt, da det er en vigtig komponent indenfor socialt arbejde, når man arbejder ud fra et resiliensperspektiv (Jakobsen, 2014, s. 72). ”At klare sig godt” vurderes at være et normativt udsagn, hvilket vil sige, at der er inkluderet en værdivurdering i udsagnet (ibid).

Ida Skytte Jakobsen peger på, at det er dokumenteret, at nogle unge ”klarer sig godt” og udvikler sig på trods af belastning (Jakobsen, 2014, s. 20). Samtidig understreger hun, at socialt arbejde har brug for begreber, som kan være med til at beskrive, om et ungt menneske har klaret sig godt, fordi dette er med til at sætte rammer for indsatsen (ibid, s. 71-72).

Ovenstående leder mine tanker hen på, at der blandt mine informanter således eksisterer

et stort fokus på individet i det belastede miljø, hvilket gav mig lyst til at gå nærmere i dybden med dette. To af mine informanter giver udtryk for at være af den opfattelse, at resiliens er individuelt betinget. Louise, for eksempel, udtaler følgende:

"(...) der er ikke nogen opskrift på, hvad der skal til for den enkelte til at være mønsterbryder eller mælkebøttebarn, som gør, at man ligesom bryder ud af den sociale anamnese, man har haft. Det er meget individuelt fra person til person, og man kan derfor ikke lave en særlig opskrift eller formel, som gør, at nogen vil klare sig bedre end andre".

Dette ville den norske psykolog, Anne Inger Borge, sikkert erklære sig enig i, idet hun fremfører, at det er umuligt at udpege enkelte karaktertræk, som er fælles for de, der har stor resiliens (Nielsen, 2005, s. 2). Hun peger på, at der er store individuelle forskelle på, hvad det er, der gør den enkelte i stand til at modstå presset fra omverdenen, hvilket vanskeliggør det at tegne et skarpt billede af resiliensen (ibid). Artiklen, hvor Anne Inger Borge blev interviewet, blev skrevet i 2005, men sidenhen har man øjensynligt stillet spørgsmålstejn ved det store fokus på det individuelle aspekt indenfor resiliens. I artiklen *Uniting Resilience Research and Practice With an Inequalities Approach* argumenterer forfatterne for, at resiliens som begreb har udviklet sig fra at være noget, man mente var individuelt forankret til en nu bredere forståelse, som tager højde for interaktioner mellem mennesker og omgivelser (Hart et al., 2016, s. 1). Forfatterne af denne artikel mener, at der er et behov for, at resiliensforskningen og praksisudviklingen beskæftiger sig med den sociale uretfærdighed, der ligger i kun at fokusere på, hvordan enkeltpersoner håndterer modgang (ibid, s. 5). De fremfører følgende:

"We propose that it is time for resilience to go beyond understanding how individuals cope with adversity, to challenge the structures that create disadvantages in the first place, and contribute to the development of a new wave of research that unites resilience research and practice development with social justice (...)" (Hart et al., 2016, s. 5).

Jeg reflekterede længe over formuleringen *"(...) to challenge the structures that create disadvantages in the first place (...)"*, idet jeg ikke på tidligere tidspunkt har tænkt, at ansvaret for udvikling af resiliens hos unge også kan placeres højere oppe i systemet og altså på et mere strukturelt plan. Forfatterne bag artiklen *Disciplining the risky subject: a discourse analysis of the concept of resilience in social work literature* har foretaget et litteraturstudie, hvor de også belyser netop dette. De peger på, at resiliens konsekvent bliver fremstillet som et individuelt ansvar og fremhæver at; *"(...) while the discursive*

gaze shifts toward a constricted frame within which resilience operates conceptually and programmatically only as a set of internal qualities and capacities.” (Park et al., 2018, s. 159). Aaron Antonovsky belyser også dette aspekt i sin bog, *Helsens mysterium*, hvor han påpeger at: *”(...) ved å betrakte opplevelse av sammenheng som et personlighetstrekk retter oppmerksomheten mot det enkelte individ og overser både den kulturelle-historiske konteksten som holdningen oppstår og utvikles innenfor, og den sosialt strukturerte situasjonen der den kommer til uttrykk.*” (Antonovsky, 2012, s. 190).

I forlængelse af ovenstående synes det vigtigt at fremhæve, at alle fire informanter arbejder med udsatte unge, som enten er faldet ud af uddannelsessystemet og/eller arbejdsmarkedet, og mange af disse unge står til og med i fare for at blive fastholdt i en uhensigtsmæssig løbebane. I artiklen *Store planer for et stort problem*, som er skrevet af Arild Aspøy, fremføres det, at årsagerne til, at unge ofte frafalder ungdoms- og videreuddannelser kan findes i tidligere faser i opvæksten, både i forhold til familiær baggrund og i folkeskolen (Aspøy, 2019, s. 48). I artiklen peges det på, at: *”Vi i staten må derfor bli bedre til å se våre virkemidler i sammenheng slik at kommunene og fylkene har et best mulig grunnlag for å hjelpe utsatte barn og unge.*” (ibid, s. 48-49).

Med andre ord er det tydeligt, at mine informanter – inklusive mig selv – ikke er opmærksomme på den kulturelle og sociale kontekst og haft øje for, at de strukturelle muligheder for udvikling af resiliens også kan placeres og ansvarliggøres højere oppe i systemet end blot til et kommunalt plan og måske for nogle ned til den enkelte socialrådgiver. Idet halvdelen af mine informanter overvejende karakteriserer resiliensbegrebet som værende relateret til individet, kan det derfor antages, at dette muligvis er en udbredt holdning blandt socialrådgivere, som til trods for fokus fra forskningens side stadig består.

Ovenstående fik mig til at reflektere over, at hvis man er af den overbevisning, at resiliens udelukkende kan anskues ud fra et individ-perspektiv, kan det være vanskeligt at tro på, at vi socialrådgivere skal kunne bidrage til udvikling af resiliens hos den enkelte udsatte unge.

Delkonklusion

Med udgangspunkt i ovenstående delanalyse kan det konkluderes, at informanterne forstår resiliensbegrebet som *modstandsdygtighed, robusthed, mønsterbrud, mælkebøttebarn* og *”at klare sig på trods”*. Disse ord anvender de i højere grad, end de anvender ”resiliens”, da resiliens overvejende opfattes som et komplekst begreb, som ikke så enkelt lader sig definere. Der afslører sig således en vis grad af usikkerhed omkring begrebets betydning hos informanterne.

Videre kan det konkluderes, at halvdelen af informanterne anskuer resiliens som værende individuelt forankret, og de italesætter ikke – som man for eksempel gør indenfor resiliensforskningen – at ansvaret for udvikling af resiliens kan placeres på et mere strukturelt plan.

6.2 Analyседel 2

Hvor stor erfaring har socialrådgiverne med brug af begrebet, og i hvilket omfang anvendes det?

Idet jeg har fået en bedre forståelse af, hvordan de interviewede socialrådgivere forstår resiliensbegrebet, vil jeg nu se nærmere på omfanget af deres erfaringer og brug af resiliensbegrebet. For at kunne nærme mig en delkonklusion på dette vil jeg som en del af denne analysedel se nærmere på selve erfaringerne.

Amanda, for eksempel, fortæller følgende: *”Altså jeg har en ung mand, jeg har kendt i mange år, som har været udsat for seksuelle overgreb, ikke nogen mor, en misbrugende far og på trods af det, klarer han sig mega godt i dag (...)*”. Umiddelbart efterfølgende beretter hun:

”(...) det her med, at han bare er begavet på nogle områder, altså han er et matematisk geni, det har jo selvfølgelig gjort, at han kan klare sig på nogle områder, og så tror jeg egentlig også det, at der nogen, der har grebet fat i ham, og han har mulighed for at kunne tage... Altså han har også været villig til at tage imod hjælp”.

Jeg forestiller mig, at Amanda refererer til netop denne erfaring, fordi der helt åbenlyst er tale om en ung mand, som netop har ”klaret sig på trods” og gennemgået en resiliensproces. Med afsæt i Glenn E. Richardsons model, som blev fremhævet i teoriafsnittet, har den beskrevne unge mand været udsat for en del belastninger, der har forstyrret hans ligevægt (Jakobsen, 2014, s. 70, figur 4). Han har derfor været nødsaget til at tillære sig nye færdigheder og andre måder at håndtere disse negative begivenheder på (ibid), som i hans tilfælde har været dyrke det, han har evner for. I min optik har han opnået *resilient reintegration* fremfor *reintegration tilbage til ligevægt* (ibid), idet han givet vis ikke har haft megen ligevægt på noget tidspunkt i sit liv.

Amanda har en anden erfaring, som er, at hun oplever en større grad af resiliens hos de unge kvinder sammenlignet med de unge mænd. Amandas bud på, hvorfor det forholder sig sådan er, at de unge kvinder har en mere hjælpesøgende adfærd, at de er mere modne,

og at de er mere handlekraftige. Førstnævnte kommer jeg nærmere ind på i analysedel 3. I samme forbindelse fremhæver Amanda, at de unge mænd oftere end kvinderne søger henimod kriminelle miljøer og har et stort forbrug af hash.

Den norske psykolog, Anne Inger Borge, som er optaget af de individuelle forskelle i forhold til resiliens, kommer også perifert ind på kønsforskellen i denne sammenhæng. Hun udtaler følgende:

”Man kan sige, at der går en grænse ved 10-års alderen. Hvis børnene er under 10 år, er pigerne normalt stærkest. Drengene bliver født svagere og er langsommere i udviklingen. Efter 10-års alderen ændres billedet, så er det drengene, der klarer sig bedst. Men det skifter så igen ved de 20 år, hvor de unge mænd igen bliver dårligere til at stå op imod pres og problemer.” (Nielsen, 2005)

Ud fra mit synspunkt er Anne Inger Borgers udtalelse noget unuanceret, og man kunne savne en mere evidensbaseret forklaring i artiklen, men ikke desto mindre er det Amandas erfaring, at de unge kvinder er mere resiliente. Da jeg ikke sidder inde med yderligere forskning og/eller teori, som berører netop dette, vælger jeg ikke at gå dybere ind i det rent analytisk, men jeg finder det relevant for besvarelse af aktuelle forskningsspørgsmål, at Amanda beskriver sine erfaringer i flertalsform, hvilket siger noget om, at hun har op til flere erfaringer relateret til resiliens.

Til trods for at Amanda synes at have ganske mange erfaringer i sit arbejde med udsatte unge, som relaterer sig til resiliens, udtaler hun, at hun alligevel ikke hører begrebet særlig tit indenfor sit felt. Amanda påpeger, at hun egentlig undrer sig over, hvorfor det ikke bruges, men at det kan hænge sammen med et overvejende fokus på det negative på det, som skal ”fikses”. Amanda formulerer sig: *”(...) så har man måske mere fokus på at sige: okay, men hvordan hjælper vi så med at løse det derhjemme fremfor at sige: hende her kan en hel masse (...)*”.

Som fremhævet i teoriafsnittet har Aaron Antonovsky med sin teori om salutogenese appelleret til et større fokus på sygdom fremfor sundhed. Det salutogenetiske perspektiv retter opmærksomheden mod faktorer, som kan fremme sundhed, og tilgangen til det givne problem er med en aktiv tilpasning (Antonovsky, 2012, s. 30-33). Anne Inger Borge pointerer også, at vi er for fokuserede på problemer, og at der er en for stor tilbageholdenhed og reservation for det positive (Nielsen, 2005). Det er selvfølgelig værd at huske på, at artiklen med Anne Inger Borge er 16 år gammel, men Amandas erfaring siger noget om, at det muligvis fortsat forholder sig sådan, at der er et stort fokus på det

negative. Som et modargument hertil har jeg lyst til at fremhæve, at jeg som et skriftligt redskab i mit daglige arbejde udfylder ”rehabiliteringsplanens forberedende del” sammen med de unge, hvor det er vurderet, at de ikke vil kunne indgå på det ordinære arbejdsmarked. Denne rehabiliteringsplan blev revideret i 2019 og indeholder spørgsmål angående borgeren – i dette tilfælde den unges – syn på egne evner, helbred, netværk og mål (STAR, 2021). Jeg oplever, at netop dette skriftlige værktøj har et overvejende fokus på det positive, allerede idet den fokuserer på *evner*, *netværk* og *mål*, som i min optik alle er positivt ladede ord. Det hjælper derfor også socialrådgiveren til at tænke mere i ressourcer end i barrierer, og med afsæt i dette kunne det tyde på, at der også på et højere, mere strukturelt plan er forsøgt arbejdet på at nedtone det ”elendighedsorienterede”.

Thea har erfaret følgende:

”Jeg oplever i hvert fald, at de unge, som er særligt gode til at komme videre eller har sådan et drive, også er gode til ikke at internalisere deres problemer, altså gøre dem til noget iboende i dem, at det er dem, der er problemet, men at de kan det i en sammenhæng med andre. (...) Så de unge, som det lykkes bedst at hjælpe, er dem som har bevaret én eller anden form for grundlæggende tillid til, at der er hjælp at hente hos andre og tør at forsøge at gå nogle skridt for at finde en vej frem, uden at de kender vejen.”

Ud fra ovenstående citat kan det udledes, at Thea qua sine erfaringer ser en kobling mellem unge, som er gode til at internalisere deres problemer, som har bevaret en grundlæggende tillid til, at andre kan hjælpe, og at den unge *tør* ændre på nogle ting, sammen med resiliens. I min optik kan dette kobles videre sammen med, at den unge har en god refleksionsevne for ikke at tale om et godt selvværd, idet han/hun mestrer *ikke* at internalisere sine problemer, og at den unge kan opnå sunde relationer til andre, idet den unge formår at udvise tillid til andre. Der kan med andre ord drages en parallel til det at kunne danne *meningsfulde relationer*, som vurderes at være én af de vigtigste indikatorer for en succesfuld resiliensproces (Jakobsen, 2014, s. 64), og at den unge er i stand til at anvende de ressourcer, vedkommende har i sin omverden (ibid, s. 70).

Hvis fokus rettes imod, i hvilket omfang resiliensbegrebet bliver brugt synes der at være nogenlunde enstemmighed blandt informanterne. Louise, for eksempel, udtaler:

”Altså vi bruger det ind imellem, men vi bruger ligeså meget de andre begreber, som jeg også har snakket om, som er det her som mælkebøttebarn og mønsterbryder (...).

Jeg tror også, det er meget det her med erfaringsudveksling, fordi at der ikke er én opskrift til, hvordan støtter man bedst muligt en ung (...)”.

Theas udtalelse læner sig op ad Louises:

”Jeg tror, at resiliens, ordet resiliens bruger vi ikke, men jeg tror tit, vi siger sådan: ’det er utroligt, at han har klaret sig på trods’ og ’der er virkelig noget power i denne her unge, selvom tingene er svære’(...) Hos os synes jeg, at vi arbejder med det i forhold til at sige: hvad klarer du på trods.”

Sanne udtaler følgende:

”Jeg tænker, at det (læs: begrebet resiliens) ikke er en del af mit ordforråd. (...) Og så tror jeg, at det er sådan lidt ligesom det er med så mange andre teoretiske begreber, at man jo nok taler ind i tankegangen, men man bruger ikke ordene. (...) Så vi taler om tankerne bag uden at bruge det konkrete ord.”

De tre ovenstående citater afslører altså, at resiliensbegrebet ikke bruges i en så udtalt grad hos størstedelen af informanterne, og som Sanne italesætter, så *”taler de om tankerne bag uden at bruge det konkrete ord”*. Denne formulering beskriver ganske godt essensen i det. Interviewet med Sanne og de erfaringer, hun deler, bekræfter også dette, altså at hun i grunden er bevidst om, hvad resiliens indebærer eller kan indebære. Hun deler for eksempel følgende erfaring:

”Så synes jeg også, jeg har set i mit arbejde, at der er nogle gange det dér med at blive for eksempel forældre, at det kan give én eller anden form for motivation til at bryde med noget, altså bryde med nogle mønstre, som man ellers kan være lidt fanget i”.

Slutteligt i denne analysedel vil jeg fremhæve en erfaring, som Thea har haft, der også gav anledning til refleksion. Thea fortæller:

”Jeg har oplevet, at det (læs: resiliensbegrebet) bliver brugt til os ansatte. (...) Det står tit i stillingsopslaget, at du skal være robust, du skal være modstandskraftig, og det er jo lidt sjovt det dér med, om man skal være det i mødet med folk, som ikke er det. (...) Hvad er det for en dobbelthed? Det har jeg tit undret mig over”.

Ved nærmere eftertanke har jeg selv læst utallige stillingsopslag angående ledige socialrådgiverstillinger, hvor det forventes, at man er *robust*. Jeg forestiller mig, at

robustheden er et krav, da det først og fremmest kan være psykisk hårdt at arbejde med mennesker. Videre kan det være endnu hårdere at arbejde med mennesker, som er udsatte og hjælpetrængende. Der er således en forventning om en psykisk robusthed for at kunne stå i jobbet, både for den pågældende målgruppes skyld og ikke mindst for sin egen.

Delkonklusion

Med afsæt i ovenstående delanalyse kan det konkluderes, at størstedelen af de interviewede socialrådgivere i grunden har mange erfaringer med resiliens i arbejdet med udsatte unge, men de har ikke så stor erfaring med selve *brugen* af resiliensbegrebet. Med andre ord er socialrådgiverne bevidste om egne erfaringer, som er relateret til resiliens og til resiliensprocesser, men de knytter det ikke automatisk til resiliensbegrebet i situationen, og man kan derfor være tilbøjelig til at tænke, at de i grunden ved mere om resiliensbegrebet, end de selv er bevidste om. I forlængelse heraf er omfanget af brugen af begrebet således yderst begrænset til trods for relativt mange resiliensrelaterede erfaringer.

6.3 Analyseudvalgt 3

Hvilke faktorer spiller ind, hvis en ung skal udvikle resiliens, og kan socialrådgiveren fremme den unges resiliens?

”Jeg tror, at det ikke bare er rent miljø, men at det er sådan en god solid blanding af biologi og miljø og tilfældigheder (...). Men jeg tror også på, at man kan udvikle det.” Således udtrykte Thea sig, da jeg interviewede hende, og hos både hende og de tre øvrige informanter var det tydeligt at mærke, at der var en stor interesse for hvilke faktorer, som kan spille en rolle i forhold til udvikling af resiliens. Jeg er selv af den opfattelse, at udvikling af resiliens, og hvorvidt socialrådgiveren kan bidrage til dette er et område, som er yderst vigtigt at have fokus på i socialt arbejde og herunder arbejdet med udsatte unge.

Én af faktorerne, som informanterne oplever at have betydning for udvikling af resiliens, er vigtigheden af gode relationer. Amanda, for eksempel, udtaler: *”(...) det er vigtigt, at der på én eller anden måde er en voksen, der ser dem. Eller en professionel. Eller en nabo, eller en... Altså jeg tror, man har brug for én, der kan vejlede én på én eller anden måde for at kunne udvikle det (...).”*

Thea udtrykker sig på følgende vis:

"(...) jeg kigger rigtig meget efter netværker og ser, om der er nogen kernevoksne for dem, om de har haft nogen de ligesom navigerer efter. Jeg spørger også rigtig tit, om de har nogle fyrtårn, nogle de identificerer sig positivt med i deres liv (...)."

På hver sin måde er Amanda og Thea altså optagede af, om der er en person i den unges omgangskreds, som kan vejlede og/eller navigere, og som den unge kan identificere sig med.

For at gribe fat i ordet "professionel", som Amanda anvender, påpeger forfatterne følgende i artiklen "*Social Work Practices for Young People with Complex Needs*":

"Several studies argue that the quality of the relation between professionals and youth is crucial for a successful outcome of interventions. Young people feeling that professionals relate to them in an authentic way is of utmost importance (...)" (Almqvist & Lassinantti, 2017, s. 216).

Formuleret på en anden måde fremfører forfatterne bag bogen "*Sett, hørt og forstått?*", at: *"(...) teknikker eller metoder ikke er tilstrækkelig, men at klientens oplevelse av selve relasjonen er grunnleggende viktig"* (Follesø et al., 2016, s. 15). Det er næppe en overraskelse, at den professionelle relation med en ung er vigtig, hvis den unge skal progrediere på den ene eller på den anden måde, men informanterne vurderer således også, at relationen spiller en væsentlig rolle i forhold til udvikling af resiliens. Ifølge forfatterne af "*Sårbare unge*" er relationer og emotioner vigtige elementer i arbejdet med unge mennesker (Spicker & Rothstein, 2019, s. 12). Forfatterne understreger, at mennesker, der oplever positive emotioner, har større resiliens, større ressourcer og flere relationer end dem, som sjældent oplever positive emotioner (ibid). Den såkaldte "betydningsfulde voksen", der karakteriseres som en ydre beskyttende faktor (ibid, s. 21), er mine informanter således bevidst om spiller en faktor. Jeg finder det interessant, at informanterne var relativt usikre på resiliensbegrebets betydning, jævnfør delkonklusionen i den første analysedel, men at de fremstod meget sikre på, at en betydningsfuld voksen udgør en væsentlig faktor.

I forlængelse af ovenstående er der en særlig målgruppe, som informanterne mener kan udgøre en væsentlig faktor og ikke mindst en måde, hvorpå socialrådgiverens kan bidrage til udvikling af resiliens. Denne målgruppe er *mentorer*, som er defineret i begrebsafklaringen. Thea udtaler:

”Og jeg tror – dér hvor vi nogle gange har vellykkede mentorforløb, der kan nogle af mentorerne være gode til at spejle noget andet end det, de unge har fået spejlet før, sådan at de rent faktisk kan opfatte sig selv og deres muligheder på en anden måde og få mere resiliens den vej.”

Sanne udtrykker sig på følgende vis: *”At det dér med at fremme det hos den unge, det i højere grad ligger hos mentoren og hos den, der nu har den tætte kontakt.”*

Sanne påpeger altså, at det er enklere for den person, som har en tæt kontakt med den unge, som en mentor for eksempel har, at fremme resiliensen. I min optik kræver det at få en tæt kontakt til en ung først og fremmest, at man har tiden til det. I de stillinger, som informanterne har, og herunder mængden af sager de hver især er ansvarlige for, er der desværre ikke mulighed for at mødes med den enkelte unge på ugentlig basis, og det er derfor en udfordring at skulle opnå tætte relationer til alle. I stedet gør socialrådgiverne brug af mentorer, og hvis socialrådgiveren har et indgående kendskab til udvalget af mentorer, er dette en fordel, da socialrådgiveren herved selv kan vurdere, hvilken mentor der matcher den pågældende unge. Hvis der for eksempel er tale om en ung, som har et misbrug af euforiserende stoffer og som har haft en turbulent opvækst, kan socialrådgiveren tilstræbe at finde en mentor, som har haft samme udfordringer. Mentoren kan herved være – som Thea påpeger – én som den unge kan spejle sig i og måske enklere identificere sig selv med end en voksen, som ikke har haft lignende udfordringer. Samtidig kan en mentor være en person, som *”(...) skaber endring i det lange løb – fra sosial eksklusjon til inklusjon. (...) En mentor er noe som skiller seg fra en tradisjonell veileder eller rådgiver.”* (Follesø et al., 2016, s. 114). Jeg forestiller mig dog, at det kan være til stor frustration hos mange socialrådgivere, at det overvejende er mentorer, som tager del i relationsarbejdet, da relationsarbejdet er en stor og ikke mindst givende del af det at arbejde som socialrådgiver.

Jeg tænker også, at en mentor kan bidrage til en højere grad af *meningsfuldhed* hos den unge, som udgør det vigtigste element i forbindelse med *oplevelse af sammenhæng*, idet den unge har muligheden til at dele sine oplevelser med en anden (Lindström & Eriksson, 2015, s. 29). Hvis den unge oplever en mening i tilværelsen, er vedkommende ifølge Antonovsky mere tilbøjelig til at skabe struktur og fremhæve egne ressourcer (ibid).

En anden vigtig faktor for at ovenstående overhovedet skal kunne lykkes, er ifølge én af informanterne også, hvorvidt den unge udviser hjælpesøgende adfærd.

Som fremhævet i analysedel 2, fortalte Amanda under sit interview om en ung mand, hun har fulgt op, at: *”Altså han har også været villig til at tage imod hjælp (...)”*. I

teoriafsnittet fremhævede jeg, at Waters og Scroufes lægger vægt på, hvorledes den enkelte er i stand til at anvende de ressourcer, som findes i omverdenen (Jakobsen, 2014, s. 70). Jeg vil også mene, at hjælpesøgende adfærd hænger sammen med, at den unge har veludviklede kognitive evner og herunder *problemløsningsevne* (Spicker & Rothstein, 2019, s. 20).

Et sundt selvværd er endnu en faktor, som menes at spille en rolle i forhold til resiliens. Thea kommer indirekte ind på dette ved at udtale, at: *"Jeg tror også, at folk bliver resiliente, hvis de bliver mødt af krav, som er til at klare, så man kan få sine successer, så man kan få sin tillid til, at det kan lykkes."* Videre peger hun på, at:

"Hvis mennesker er i stand til at opfatte sig selv som, at man bare er noget værd, fordi man eksisterer, og ikke fordi man har en nytteværdi eller en status, så er det også klart et tegn på for mig, at man har noget... altså en stabil identitet."

Jeg tænker ikke, at udsatte unge udelukkende kan blive resiliente ved at blive mødt af krav, som er til at klare, men jeg er bestemt enig i, at mestringsoplevelser og en grundlæggende følelse af, at man er noget værd, spiller en stor rolle.

Som beskrevet i teoriafsnittet menes mestringsoplevelser, rollemodeller, social overtalelse og fysiske og følelsesmæssige stemninger tilsammen at udgøre de fire grundsten for selvværdsfølelsen. Hvad angår det første fremhævede citat, er det altså ikke kun mestringsdelen, som er væsentlig, men også den sociale overtalelse, som handler om at frembringe positive og realistiske forestillinger og visualiseringer om succes (Spicker & Rothstein, 2019, s. 43) og med Theas ord: *"(...) få sin tillid til, at det kan lykkes"*. Ved det efterfølgende citat, som tydeligt bærer et filosofisk præg, vil jeg mene, at der her kan drages en parallel til Antonovskys OAS, da en såkaldt *stabil identitet* unægteligt hænger sammen med en oplevelse af sammenhæng og herunder en person, som scorer højt på begribelighed og meningsfuldhed.

I forlængelse af de forudgående afsnit i denne analysedel kan socialrådgiveren altså godt være med til at fremme resiliensen eller resiliensprocessen, om man vil, hos en ung. Thea udtaler: *"Jeg tror godt, jeg kan være med til at fremme det, men jeg tror ligesom ikke, jeg kan indgyde det i nogen. (...) Jeg er jo ikke herre over alle de andre kontekster og områder og relationer, som den unge bevæger sig i, og de kan være ligeså vigtige."* Sanne formulerer sig på følgende måde: *"(...) altså jeg synes jo, at jeg i mit arbejde prøver at hjælpe den unge med at have øje for, ja det her med at tage nogle valg selv og gøre og ændre på nogle ting i sit eget liv (...)"* Hos både Thea såvel som Sanne mærker

man igen usikkerheden, ligesom den afslørede sig i analysedel 1. Thea siger ”jeg tror...”, og Sanne siger ”prøver at hjælpe”, hvilket i min optik er udtryk for, at de ikke er helt overbeviste om, at de kan fremme resiliensen hos en ung.

Delkonklusion

Af analysedel tre kan det konkluderes, at de faktorer, som ifølge de interviewede socialrådgivere spiller ind, når en ung skal udvikle resiliens, er vigtigheden af gode relationer, som for eksempel kan være en mentor, hjælpesøgende adfærd og en sund selvopfattelse.

Grundet mangel på tid og ressourcer er socialrådgiverne udfordrede i forhold til at kunne opnå en tæt kontakt til den enkelte unge, hvilket ellers er en faktor, som kan bidrage til udvikling af resiliens, men socialrådgiverne bruger i stedet mentorer til dette. Med andre ord kan socialrådgiveren indirekte være med til at fremme resiliensen ved at være den, som sørger for, at den unge for eksempel bevilges en mentor, men socialrådgiverne syntes ikke at være helt overbeviste om, at de kan fremme resiliensen hos de unge.

6.4 Analysedel 4

Hvilke ønsker har socialrådgiverne i forhold til fremtidig brug af begrebet?

Efter at have analyseret hvordan de adspurgte socialrådgivere forstår resiliensbegrebet, hvilke erfaringer de har med brugen af det og ikke mindst, hvorvidt de oplever at kunne bidrage til udvikling af resiliens hos de unge, vil jeg slutteligt se nærmere på deres fremtidige ønsker for brug af begrebet.

Da jeg læste datamaterialet igennem med særligt fokus på at finde understøttende citater til nærværende analysedel, var det mit overvejende indtryk, at informanterne fremstår lettere usikre på deres ønsker angående fremtidigt brug af begrebet. Amanda, for eksempel, udtaler følgende:

”Hvis man nu tog en anden vinkel ind og det mere positive og prøvede at fremme det, ville man måske opleve nogle andre resultater, men man skal ligesom også turde at gå den vej, og er det dét den unge har brug for?”

Amanda anvender ordene ”måske” og at ”turde”, hvilket afslører en vis usikkerhed. Usikkerheden, som fornemmes hos i hvert fald tre ud af fire informanter, forestiller jeg

mig blandt andet hænger sammen med, hvad der blev konkluderet i de øvrige analysedele, altså usikkerheden ved begrebets betydning, og usikkerheden omkring hvad det er, der ”virker”. Samtidig forestiller jeg mig, at usikkerheden også kan hænge sammen med den diskrepans, der eksisterer mellem, hvad det er, der skaber risikofaktorer, og hvad der skaber trivsel blandt unge. Ida Skytte Jakobsen påpeger følgende:

”Videnskaberne har i en lang periode været mest optaget af at identificere mulige risikofaktorer, men at beskrive risikofaktorer fører ikke nødvendigvis til større trivsel for børn og unge i udsatte positioner. Hvad der skaber sygdom og udsathed, er andre processer end dem, der skaber sundhed og trivsel.” (Jakobsen, 2014, s. 17)

Ida Skytte Jakobsen er af den overbevisning, at resiliens er et perspektiv, som er nødvendigt for velfærdsprofessionerne, og herunder socialrådgiverne, da arbejdet ikke kun handler om at identificere og standse risici, men også om at bygge op og skabe nye muligheder (ibid). Thea kommer ind på dette ved nedenstående udtalelse:

”Så derfor er det heller ikke altid, at vi skal møde dem med: nu skal du bare have et job. Eller nu skal du bare tage en uddannelse, hvis det er sådan, at det er noget, der ligger, altså hvor der ligger et nederlag lige forud. Så tror jeg godt, vi kan komme til at spænde ben for den proces.”

Det kan udledes af ovenstående citat, at manglende uddannelse eller arbejde hos en ung ikke altid udgør den største risikofaktor, men at et nederlag kan være en hindring for en fremadrettet god proces. Jeg tolker aktuelle citat - og i det hele taget op til flere af udsagnene fra informanterne - som et overordnet ønske om, at den unge skal have et unikt ejerskab til egen proces (Follesø et al., 2016, s. 38).

Thea påpeger i forlængelse af ovenstående citat, at *”(...) der bør være fokus på det i den forstand, at man ligesom bliver nødt til at møde folk, dér hvor de er (...)”*, hvilket i min optik ikke hænger direkte sammen med resiliens, men da det erfaringsnære perspektiv understreger betydningen af at møde mennesker, hvor de befinder sig og at engagere sig i deres livsomstændigheder (Follesø et al., 2016, s. 45), er det ikke desto mindre et væsentligt element i tilgangen til de unge. Psykolog, Anne Inger Helmen Borge, at et helt centralt element i voksnes omgang med udsatte er opmuntring og anerkendelse, som på samme tid er både enkelt og svært at udvise (Nielsen, 2005). Hun fremfører: *”Det er tydeligt, at det i en risikosituation er meget vigtigt, at barnet eller den unge får lov til at*

agere selv, selv tage initiativer – og at de initiativer tages alvorligt.” (ibid).

Louise påpeger, at: *”(...) det er vigtigt for at kunne hænge tingene op på nogle faglige teorier og metoder og begreber. (...) Samtidig, så er det super vigtigt, at vi formidler tingene i et sprog, så de unge rent faktisk forstår det.”* Louise mener således, at det er vigtigt, at resiliensbegrebet anvendes for at teoretisere problemstillingerne med de unge men det skal være i et sprog, de unge forstår.

Delkonklusion

I forlængelse af ovenstående kan det konkluderes, at der ikke foreligger helt klare ønsker fra socialrådgivernes side i forhold til fremtidig brug af resiliensbegrebet. Der er derimod et indgående ønske om at møde de unge dér, hvor de er og i så vidt muligt omfang tage udgangspunkt i de unges ønsker om egen fremtid.

Selvom der ikke foreligger klare ønsker om fremtidig brug af resiliensbegrebet, er der et udtrykkeligt ønske om at tænke anderledes omkring givtige løsninger for de unge, og der synes at være en afstandtagen fra et udelukkende fokus på risikofaktorer.

7. Konklusion

Denne masteropgave har haft til hensigt at undersøge, hvilke erfaringer socialrådgivere, som arbejder med udsatte unge, har med brug af resiliensbegrebet. For at svare på min problemformulering har jeg foretaget fire kvalitative interviews med socialrådgivere, som arbejder med udsatte unge. Mit empiriske datamateriale er blevet understøttet af relevant teori, som overvejende omhandler resiliens og udsatte unge.

Som et endeligt svar på min problemformulering kan det konkluderes, at socialrådgiverne i arbejdet med udsatte unge har gjort sig forskellige erfaringer med resiliensbegrebet. De har blandt andet erfaret, at der er unge, som klarer sig godt på trods af en hård opvækst, at kønnet spiller en rolle i forhold til graden af resiliens, og at de som er gode til ikke at internalisere deres problemer, er mere resiliente. Samtidig er der en erfaring, som går igen flere gange, som består i, at den tætte relation, som en ung kan opnå med en mentor er meget væsentlig med henblik på udvikling af resiliens. I forlængelse af dette er størstedelen af informanterne af den overbevisning, at vi som socialrådgivere indirekte kan bidrage til at fremme resiliensen hos en ung ved at koble en mentor på, og hvis der her skabes en god relation. Samtidig eksisterer der dog en overordnet usikkerhed i forhold til, hvorvidt socialrådgivere kan bidrage til at fremme resiliens.

En vigtig pointe i forhold til dette er dog, at selvom de interviewede socialrådgivere i

grunden har relativt mange erfaringer med resiliens og ikke mindst resiliensprocesser, og at de samtidig kommer med meningsfulde forslag til, hvordan resiliens kan fremmes hos en ung, har de ikke en stor erfaring med selve *brugen* af resiliensbegrebet. De oplever, at begrebet ikke så enkelt lader sig definere, hvilket blandt andet hænger sammen med kompleksiteten i begrebet, som skaber en usikkerhed hos informanterne.

Med andre ord er resiliensbegrebet ikke blevet og bliver fortsat ikke brugt af mine informanter, men i og med, at de anvender ord, som de vurderer har tilsvarende betydning, herunder *mønsterbryder*, *mælkebøttebarn* og *robusthed*, har de – sammenholdt med deres beskrevne erfaringer - et større kendskab til og bevidsthed om begrebet, end de sandsynligvis selv er bevidste om.

Som det fremgår i det indledende afsnit, har jeg haft en antagelse om, at resiliensbegrebet ikke bliver brugt i faglig sammenhæng blandt socialrådgivere, som arbejder med udsatte unge. Denne antagelse har jeg ved den afsluttende opgaveproces fået bekræftet, men jeg havde ikke forestillet mig, at informanterne kunne berette om resiliensrelaterede erfaringer i det omfang, de har gjort.

Analysen kaster også lys over, at man i forskningsøjemed har haft fokus på og kritiseret, at der hersker en generel antagelse om, at resiliens vurderes at være individuelt forankret. Ved interviewene med mine informanter blev det tydeligt, at også de forbinder resiliens med en egenskab, som nogle individer har, og de placerer således ikke ansvaret på et mere politisk/strukturelt plan.

De interviewede socialrådgiveres ønske for fremtidigt brug af resiliensbegrebet synes at være noget uklart, men de giver klart udtryk for at have et stort ønske om at møde den enkelte unge dér, hvor han/hun er, og de har samtidig et ønske om, at man i vores arbejde med udsatte unge går væk fra overvejende at være risici- og problemorienterede.

For at knytte en afsluttende pointe til ovenstående, finder jeg det yderst vigtigt for udsatte unges trivsel, at der blandt socialrådgivere ikke kun er fokus på, hvad der udgør risici, men bestemt også hvad der rent faktisk fungerer, og hvad der skaber trivsel.

Resiliens er et væsentligt begreb i forhold til dette, og jeg håber derfor, at det kan blive et begreb, der vil blive brugt i endnu større omfang i mit fortsatte virke som socialrådgiver.

8. Perspektivering

Under mit arbejde med denne masteropgave og særligt i forlængelse af de interviews, jeg har holdt med informanterne, er der dukket mange nye perspektiver, spørgsmål og delemner op, som jeg har tænkt kunne være spændende at gå videre med. I dette afsnit vil jeg kort redegøre for et par af perspektiverne/spørgsmål.

Er den kommunale indsats for de unge en del af løsningen eller en del af problemet?

Under interviewet med Thea kommer hun ind på, hvorvidt ungeindsatsen, som jo er underlagt dansk lovgivning, er gunstig eller ugunstig for udsatte unge, og om den bidrager til modstandskraft eller bare modstand. Thea peger på de store krav, der stilles til den unge om at træffe valg. Denne refleksion synes jeg er yderst vigtig, da der uden tvivl eksisterer en ambivalens mellem den politiske diskurs med dens krav om valg og i det hele taget store fokus på individualisering, og hvordan unge tager denne retorik til sig. Dette perspektiv er samtidig lidt i forlængelse af analysen i nærværende masteropgave, hvor jeg kom ind på, om ansvaret tilskrives individet eller samfundet.

Er piger mere resiliente?

I analysedel 2 kom jeg ind på, at én af mine informanter under interviewet havde udtalt, at hun oplever flere unge piger end drenge, som udviser resiliens. Jeg fandt det værd at fremhæve i analysedelen, men grundet manglende teoretisk ståsted omkring netop dette emne, gik jeg ikke yderligere i dybden med det. Jeg synes dog, at det er en utroligt interessant erfaring, som jeg uden tvivl kunne tænke mig at gå videre med på et givent tidspunkt. Der dukker mange spørgsmål op hos mig med det samme: Hvad er det, der gør en pige mere resilient? Er der biologiske faktorer, som spiller ind, eller er det strukturelle rammer i samfundet, som præger? Har det noget med de professionelles tilgang at gøre, som ”taler” mere til piger end til drenge?

Spørgsmålene og refleksionerne i forhold til resiliensbegrebet er så godt som uendelige i min optik, og det er af samme årsag et emnefelt, som jeg i mit virke som socialrådgiver aldrig bliver færdig med at fundere over.

9. Litteraturliste

Almqvist, A.L. (2017). *Social Work Practices for Young People with Complex Needs: An Integrative Review*. Child and Adolescent Social Work Journal (2018) 35:207-219.

Doi: <https://doi.org/10.1007/s10560-017-0522-4>

Antonovsky, A. (2012). *Helsens mysterium – den salutogene modellen* (1. udgave). Oslo: Gyldendal Akademisk

Aspøy, A. (2019). *Store planer for et stort problem*. Stat og styring. S. 48-49.

Doi: <https://doi.org/10.18261/ISSN0809-750X-2019-02-17>

Follesø, R., Halås, C. T. & Anvik, C. H. (2016). *Sett, hørt og forstått?* (1. udgave). Oslo: Universitetsforlaget

Fredens, K., Johnsen, T. J. & Thybo, P. (red). (2011). *Sundhedsfremme i hverdagen – få mennesker du møder til at vokse*. København: Munksgaard Danmark.

Hart, A., Gagnon, E., Eryigit-Madzwamuse, S., Cameron, J., Aranda, K., Rathbone, A. & Heaver, B. (2016). *Uniting Resilience Research and Practice With an Inequalities Approach*. Sage Open. October-December 2016: 1-13. Doi:

<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2158244016682477>

Jakobsen, I. S. (2014). *Resiliensprocesser* (1. udgave). København: Akademisk Forlag

Johannesen A., Tuft P. A. & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. udgave). Oslo: Abstrakt Forlag.

Juul, Søren & Pedersen, Kirsten Bransholm (2012): *Samfundsvidenskabernes videnskabsteori. En indføring*. København: Hans Reitzels Forlag

Katznelson, N. (2004). *Udsatte unge, aktivering og uddannelse – dømt til individualisering*. København: Center for ungdomsforskning (CEFU)

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsinterview* (3. udgave). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Lindström, L., Eriksson, M. (2015). *Haikerens guide til salutogenese – helsefremmende arbeid i et salutogent perspektiv*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Malterud, K. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder for medicin og helsefag*. (4. udgave). Oslo: Universitetsforlaget

McMurray, I., Connolly, H., Preston-Shoot, M., Wigley, V. & social care in the community, 2008-05, Vol.16 (3), p.299-309. doi: 10.1111/j.1365-2524.2008.00778.x

Nielsen, J. (2005, 26. august). *Resiliens. Når børn klarer sig trods alt*. Socialpædagogen online. <https://socialpaedagogen.sl.dk/arkiv/2005/resiliens-naar-boern-klarere-sig-trods-alt/>

Park, Y., Crath, R. & Jeffery, D. (2020). *Disciplining the risky subject: a discourse analysis of the concept of resilience in social work literature*. Journal of Social Work, Vol. 20(2) 152-172. Doi: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1468017318792953>

Skårderud, F., Haugsgjerd S. & Stånicke, E. (2010). *Psykiatriboken*. (1. udgave). Oslo: Gyldendal Akademisk

Spicker, L. & Rothstein, F. (2019). *Sårbare unge – mentaltræning til positiv udvikling, motivation og selvværd* (1. udgave). København: Muusmann Forlag

Sulimani-Aidan, Y. (2018). *Promoting resilience among adolescents in care from their social workers' perspectives*. Children and Youth Services Review 94 (43-48). Doi: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.09.005>

Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis – innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. (1. udgave). Oslo: Gyldendal Akademisk

Anvendte hjemmesider:

Uddannelsesguiden (2021, 8. februar) *Socialrådgiver*. Oversigt: <https://www.ug.dk/uddannelser/professionsbacheloruddannelser/samfundsfagligeoekonomiskeuddannelser/socialraadgiver>

Larsen, A. (2020, 11. januar). *Mentorordning*. Patienthåndbogen. Oversigt: <https://www.sundhed.dk/borger/patienthaandbogen/social-e-ydelser/social-e-ydelser/beskaeftigelse/mentorordning/>

STAR (Styrelsen for Arbejdsmarked og Rekruttering). 2021, 23. februar.

Rehabiliteringsteam. Oversigt: <https://star.dk/indsatser-og-ordninger/indsatser-ved-sygdom-nedslidning-mv/rehabiliteringsteam/>

Billeder

Billede 1. Fra “What Makes Some People More Resilient Than Others” af Eiline Zimmerman, publiceret den 18. juni 2020 i “The New York Times”. Illustereret af Monika Aichele.

Doi: <https://www.nytimes.com/2020/06/18/health/resilience-relationships-trauma.html>

10. Bilagsoversigt

10.1 Godkendt ansøgning fra NSD

NSD sin vurdering

 Skriv ut

Prosjekttittel

Socialrådgiveres erfaringer med bruk af resiliensbegrebet

Referansenummer

141288

Registrert

06.10.2020 av Emilie Husum - s321048@oslomet.no

Behandlingsansvarlig institusjon

OsloMet - storbyuniversitetet / Fakultet for helsevitenskap / Institutt for sykepleie og helsefremmende arbeid

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Marit Aalen, marita@oslomet.no, tf: 95243343

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Emilie Husum, [REDACTED]

Prosjektperiode

01.10.2020 - 14.05.2021

Status

26.10.2020 - Vurdert

Vurdering (1)**26.10.2020 - Vurdert**

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 26.10.20, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

DEL PROSJEKTET MED PROSJEKTANSVARLIG

Det er obligatorisk for studenter å dele meldeskjemaet med prosjektansvarlig (veileder). Det gjøres ved å trykke på "Del prosjekt" i meldeskjemaet.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 14.05.21.

10.2 Interviewguide

1. *Hvad tænker du, når du hører ordet "resiliens"? 2. Hvad ved du om resiliens?*
3. *Oplever du, at nogen af de unge mennesker, som du følger op, udviser resiliens? - Hvis ja, hvorfor mener du det?*
4. *Hvilke omstændigheder eller betingelser mener du er nødvendige, hvis en ung skal kunne udvikle resiliens?*
4. *Er resiliens et begreb, som du og dine kollegaer bruger ved faglige sparringer og/eller i forbindelse med konkrete sager? - Hvis ja, giv gerne specifikke eksempler på, hvordan og hvorfor I anvender begrebet - Hvis nej, har du nogen idé om, hvorfor I ikke anvender begrebet?*
5. *Har du oplevet på tidligere arbejdspladser, at det var et begreb som blev brugt i faglig sammenhæng? - Hvis ja, hvordan brugte I det?*
6. *Oplever du, at du kan fremme resiliens hos en ung? - Hvis ja, hvordan? - Hvis ja, er det en kompetence du har tillært dig via uddannelse / seminar / kursus eller lignende? - Hvis nej, hvorfor?*
7. *Synes du, at der burde være mere fokus på resiliensbegrebet i dit arbejde med udsatte unge? - Hvis ja, hvorfor? - Hvis nej, hvorfor?*

10.3 Underskrevet vejløderaftale

OSLOMET

Retningslinjer for veiledning:

Arbeid med masteroppgaven skal foregå under veiledning. Mastergradsstudiet i psykisk helsearbeid oppnevner en veileder blant de ansatte.

Avtalen inngås mellom prosjektansvarlig student og veileder. Når veileder er oppnevnt skriver veileder under kontrakten.

Veileder skal gi råd om formulering og avgrensning av tema og problemstilling for masteroppgaven. Videre kan veileder gi råd om litteratur, utforming og gjennomføring av undersøkelse, bearbeiding, analyse og drøfting av data. Veiledning skjer ved behov, men skal fordeles mest mulig jevnt utover avtaleperioden. Det er i første rekke prosjektansvarlig student som definerer hva som skal være i fokus i veiledningen.

Prosjektansvarlig student plikter å holde veileder(e) orientert om sitt arbeid. Dette gjelder også praktiske forhold som kan være av betydning for fremdriften av prosjektet. Prosjektansvarlig plikter å etterleve de forskningsetiske prinsipper som gjelder på feltet. Prosjektansvarlig må ha godkjenning av veileder før søknader, for eksempel til REK regional forskningsetisk komité, sendes ut. Det vil si at alt som sendes ut eksternt skal ha vært innom veileder.

Antall timer veiledning til student er normert til 10 timer. 5 timer veiledning er obligatorisk og må være godkjent for at studenten kan levere masteroppgaven til sensur.

Spesielle forhold tilknyttet denne avtalen

- *Fordeling av veiledningsressurs mellom ekstern og intern veileder*
Studenten skal minimum ha 3 timer veiledning med intern veileder og minimum 2 timer veiledning med ekstern veileder. Studenten kan ha inntil 7 timer veiledning med ekstern veileder.
- *Avtale om publikasjonsrettigheter*
Ved evt publikasjoner bør OsloMets veileder stå som sisteforfatter

Oslo .....14/10-20.....
dato

.....
Prosjektansvarlig student

.....
Hovedveileder

.....
Biveileder

10.4 Dokumentation på vejledning

Jeg har haft vejledning med Marit Aalen på følgende datoer:

06.01.2021

04.02.2021

18.03.2021

23.04.2021

27.04.2021

På nedenstående skærbillede bekræfter Marit, at vi har haft fem vejledningstimer.

